

Heleri Uusmaa

NOARROOTSI MAAELU JA LOODUSKASUTUSE JÄTKUSUUTLIKKUS

LÕPUTÖÖ

Arhitektuuri ja keskkonnatehnika teaduskond
Tehnoökoloogia eriala

Tallinn 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. HINNANG JÄTKUSUUTLIKKUSELE.....	6
1.1. Maaelu ja maapiirkondade olulisus	6
1.2. Hetke olukord Noarootsis	12
1.2.1. Suurus, rahvaarv	12
1.2.2. Maavarad.....	13
1.2.3. Maakasutus, planeerimine ja ehitustegevus	13
1.2.4. Kinnitatud põhjaveevaru	17
1.2.5. Energiamajandus	18
1.2.6. Soojamajandus	19
1.2.7. Välja antud keskkonnaload	19
1.2.8. Looduskaitse	20
1.2.9. Heakord ja jäätmemajandus	24
1.2.10. Valla SWOT analüüs	25
2. PRIA TUGISÜSTEEM.....	28
2.1. Erinevad toetused	28
2.2. Leader programm	32
2.3. Saadud toetused	34
3. NOAROOTSI VÕIMALUSED	37
KOKKUVÕTE.....	41
SUMMARY	43
VIIDATUD ALLIKAD.....	45
Lisa 1. PRIA toetuste tabelid.....	48
Lisa 2. Turismi kaart - siseturistid	51
Lisa 3. Turismi kaart - välituristid	52
Lisa 4. Alari restaureeritud tammekirst 1734. aastast	53
Lisa 5. Alari tehtud taburet (kask, kirss, tamm)	54

SISSEJUHATUS

Jätkusuutlikkus - mida see siis endast õigupoolest kujutab? Brundtlandi aruandes [1] (ilmunud ÜRO ning Keskkonna- ja Arengukomisjoni kaasabil 1987. aastal) käsitletakse jätkusuutlikku arengut ehk säästvat arengut ehk säästvat arendamist ehk tasakaalustatud arengut ehk kestlikkust ehk mahemajandust (inglise keeles *sustainable development*) kui kontseptsiooni, mida tavaliselt määratletakse kui "arenguteed, mis rahuldab praeguse põlvkonna vajadused ja püüdlused, seadmata ohtu tulevaste põlvkondade samasuguseid huve." [2]

Jätkusuutlikkuse filosoofia püüab mõista looduse ja ühiskonna vaheliste seoste põhiolemust. Seega jätkusuutlikkuse hindamine on justkui keskkonnamõju hindamise eriliike, mille eesmärk on välja selgitada ja hinnata kavandatava tegevuse mõju säästvate arengule ja tagada, et plaanitav tegevus võimaldab ja aitab kaasa kogukonna või piirkonna tasakaalustatud arengule pikemas ajaraamis ning et otsuse tegemisel arvestataks jätkusuutlikkuse põhimõtetega. Erinevalt keskkonnamõju hindamisest, mis on seotud konkreetse projektiga (arendusega), on jätkusuutlikkuse hindamine pigem akadeemiline mõttearendus üldiste arengutendentside üle, kus konkreetne „huvitatud isik“ puudub. Statistikaamet tegeleb jooksvalt jätkusuutlikkuse hindamisega, temaatilisi raporteid koostab ka Riigikantselei juures töötav Säästva arengu komisjon. [3]

Jätkusuutlikkust saab iseloomustada nelja mõõtmeliselt: sotsiaalselt, majanduslikult, ökoloogiliselt ja institutsionaalselt jätkusuutlik. Selle määratlemisel on välja pakutud tugeva ja nõrga jätkusuutlikkuse käsitlus. Tugeva ehk ökoloogilise jätkusuutlikkuse mõõdupuuks on kõikide kapitalide (nii looduse kui inimese poolt loodud) jätkumine järgnevatele põlvkondadele. Nõrka ehk majanduslikku jätkusuutlikkust iseloomustab peamiselt vaid inimkapitali kasvamise olulisus, ka loodusvarade arvelt. [4]

Jätkusuutlik lähenemine vaatleb kohalikke ning globaalseid loodus- ja ühiskonnasüsteeme, nende muutusi ja seoseid nii lühi- kui pikaajaliselt. Uurimisviisid on tuletatud mitme teadusharu meetoditest ja mugandatud olukorraga, määramatuse tingimustes. Jätkusuutlikkust iseloomustab väärtussüsteemide paljus, kus arvestatakse kõikide huvirühmade (nt kohalikud elanikud) teadmiste ja kogemustega. [4]

Kuna antud teema on väga laiaulatuslik, võivad ka jätkusuutliku arengu indikaatorid kajastada laia teemaderingi nt keskkonnaseisundit või elukvaliteeti.

Antud töös on esitatud ülevaade Noarootsi valla looduskasutusest ja ka seega mingil määral ka majandusest, kusjuures rõhutatult on esile toodud keskkonnaga seotud statistika ja probleemid. Kõiki sotsiaalseid ja kultuurilisi näitajaid, mis samuti peegeldavad jätkusuutlikkust, ei analüüsita - see ei oleks andmete vähesuse ja omavalitsuse väiksuse tõttu otstarbekas.

Lõputöö eesmärk on anda ülevaade Noarootsi jätkusuutlikkusest. Kõigepealt üldised andmed ja näitajad, millele toetutakse: maaelu ja maapiirkondade olulisuse analüüs, väljavõtted maaelu arengu aruandest ja hetke olukorra kirjeldus Noarootsis, valla arengueelduste esiletoomine. Seejärel loetletakse ja kirjeldatakse tugisüsteemide võimalusi nagu PRIA ja teised toetusskeemid. Lõpuks tuuakse välja Noarootsi eelised ülejäänud Läänemaa ees.

Teema valikul lähtuti autori seotusest antud piirkonnaga ja huvist teema vastu ning ka selle aktuaalsusest.

1. HINNANG JÄTKUSUUTLIKKUSELE

Peatükis on toodud kirjeldus ja hinnang erinevatele jätkusuutlikkuse kriteeriumitele, seda läbi üldise maapiirkondade analüüsi ning konkreetsemalt Noarootsi andmete põhjal.

1.1. Maaelu ja maapiirkondade olulisus

Selle alapeatüki allikaks on Eesti Maaülikooli Majandus- ja Sotsiaalinstituudi poolt 2011. aastal väljaantud maaelu arengu aruanne (edaspidi ka MAEK). Teosest võib leida hinnanguid Eesti maaelu arengule iseseisvuse taastamise järel ja vaated tulevikku. Juttu tuleb maaelust ja regionaalpoliitikast, selle tähtsusest, rollidest ning olukorra analüüsist.

Tänapäeval on maapiirkonnad kohad, kuhu tullakse, et maitsta selle ala vilju, nagu keskkonda, pärandit, ilusat maastikku, kohalikke tavasid ja tooteid. Vähemalt nii on see mujal Euroopas. Multifunktsionaalse põllumajanduse eesmärgiks on terve ühiskonna hüvanguksse panustamine, läbi põllumajandusmaa kasutamise, bioloogilise mitmekesisuse, maaelu jätkusuutlikkuse, sealhulgas toiduainetega varustamise ja toiduainete kvaliteedi ning tootmisloomade heaoluga. [5, p. 19]

Eesti maa- ja regionaalpiirkonnad on erinevad. Samuti on nende funktsioon pidevas muutumises. Rahvastiku ümberpaiknemine on viimasel 10 aastal olnud pidev. Sellest tuleneb ka küsimus, kui jätkusuutlikud on väiksemad vallad. Otsustavad tegurid arengul on, milline on maarahvastiku koosseis vanuseliselt ja hariduslikult, kui atraktiivne on elukeskkond, kas on konkurentsivõimelisi töökohti ja ka mitmekesisus ning milline on osutatavate teenuste süsteem jne. Maaelu arengu planeerimisel on vaja teha regionaalpoliitilisi otsuseid, mis arvestavad piirkondade iseärasustega ning mille tagajärjel rakendatakse erinevaid meetmeid võimalike tulevaste vajaduste rahuldamiseks. Oluline on, et inimese sotsiaalmajanduslik toimetulek tehakse võimalikuks mistahes Eestimaa punktis. [5, pp. 35-36]

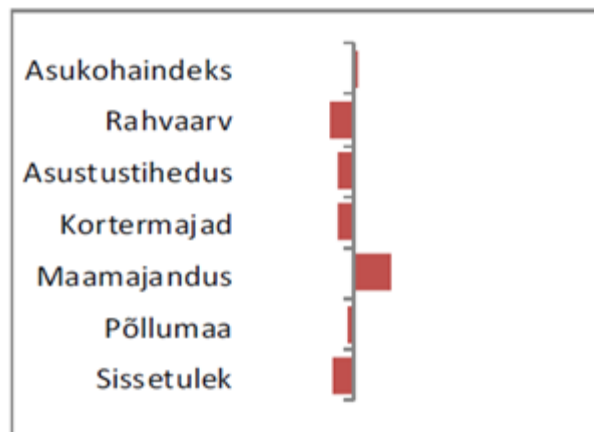
Antud aruande käigus loodi valdade tüpoloogia, mille aluseks oli klasteranalüüs - erinevad kriteeriumid, mille järgi paigutatakse Eestimaa vallad-linnad teatud kasti või arenguastmele.

Kui vaadata tüpoloogilisi andmeid (Tabel 1), siis võib öelda, et Noarootsi kuulub klastrisse nr 4. Sinna kuulub kokku kaheksakümmend Eesti valda. Tähendab selline klaster iseloomustab tüüpilisi maa valdu. Need on vallad, kus väikese asustustihedusega kaasneb suur põllumajanduse osatähtsus ning suhteliselt madalamad sissetulekud. Seda iseloomustab joonis 1. Antud valdade gruppi iseloomustab ka oluline rahvaarvu vähenemine viimase kümne aasta jooksul: klatri kogurahvastik vähenes 12,8% võrra (Tabel 2). [5, p. 47]

Tabel 1.

Tüpoloogia algandmete iseloomustus (n=193) [5, p. 46]

Statistikat valla kohta	Keskmine	Min	Max	Standardhälve
Asukohaindeks	98,52	31,00	152,00	25,12
Rahvaarv (arvestades rännet), 2009	2520,94	103,50	16907,00	2485,51
Asustustihedus, in/km ²	23,20	1,84	732,06	68,28
Paljukorteriliste elamute osatähtsus, 31. märts 2000	0,36	0,00	0,95	0,15
Põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi osatähtsus statistilisse profiili kuuluvates ettevõtetes 2010	0,44	0,02	0,84	0,18
Põllumaa osatähtsus asustusüksuse pindalas, %	0,17	0,00	0,54	0,10
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, euro	689,22	370,24	1173,87	90,10

Joonis 1. Tüpoloogia klasteri 4 tunnused.¹ [5, p. 48]

Tabel 2.

Klastrite rahvastik [5, p. 51]

Klastri number	Klastri valdade kogurahvastik 2010	Klastri valdade kogurahvastik 2000	Muutus võrreldes 2000. a (%)	Keskmine rahvaarv valla kohta 2010	Suurim valla rahvaarv 2010	Väikseim valla rahvaarv 2010
Klaster 1	96779	103478	-6,5%	2846	6001	655
Klaster 2	77994	56344	38,45%	8666	17232	768
Klaster 3	135295	130287	3,8%	4665	10109	522
Klaster 4	129455	148449	-12,8%	1618	5718	410
Klaster 5	41752	46886	-10,9%	1265	4186	140
Klaster 6	5346	5555	-3,8%	668	1290	110
Kõik Eesti vallad	486821	490999	-0,9%	2521	17232	110

¹ Näitajad on kujutatud kõikide maaomavalitsuste keskmise suhtes.

Selles klastris (nr 4), võrreldes teiste klastritega, on ka laste osatähtsus rahvastikus väiksem ja vanemaealiste oma suurem. Sellest tulenevalt on ka ülalpeetavate arv suhteliselt suur, mis siiski on vähenemistendentsis, kuna lapsi on kasinalt. [5, pp. 51-52]

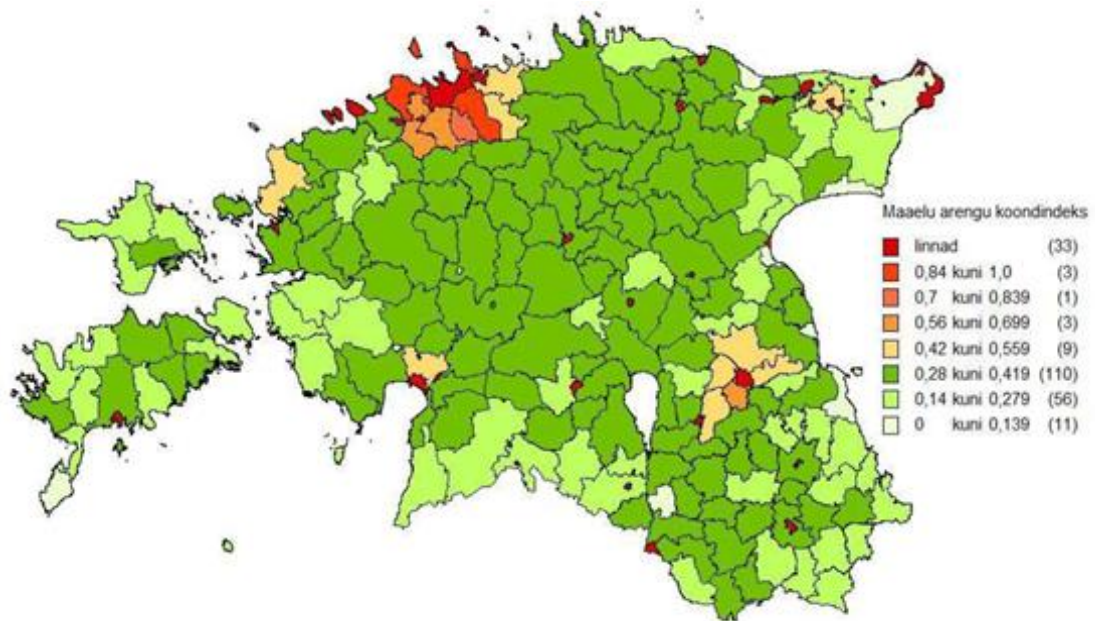
Ehk siis tulevik ei paista just eriti roosiline, kui just tugineda neile tulemustele.

Kui nüüd võrdluseks võtta maaelu arengu indeksit kujundanud indikaatorid (Tabel 3), siis selle tulemuste põhjal kuulub Noarootsi vald esimesse klastrisse, kus on keskmise arengutasemega vallad. Seda ilmselt seetõttu, et Noarootsit tõstsid suhteliselt kõrged heaoluindeksi tulemused, mis tulenevad kõrgest sissetulekust (suhteliselt paljud inimesed käivad siiski väljaspool valda tööl). Seega rahvastiku, ettevõtluse ja maakasutuse osaindeksi keskmised või kohati madalad tulemused ei oma nii suurt mõju. Vaadates koondindeksi kaarti (Joonis 2) eristub Noarootsi siiski teistest Läänemaa ja ka enamusest teiste maakondade valdadest. [5, p. 53]

Tabel 3.

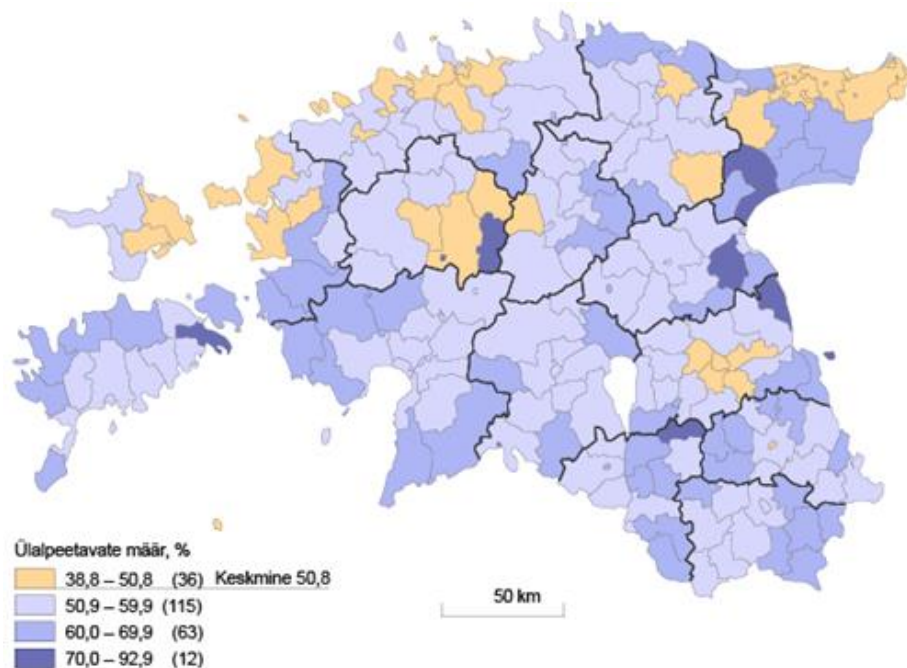
Maaelu arengu indeksi osaindeksid [5, p. 53]

1. Paiknemine	2. Rahvastik	3. Heaolu	4. Ettevõtlus	5. Maakasutus
1.1 Aukohaindeks	2.1 Rahvastiku osatähtsus vanuses 65 ja enam	3.1 Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu	4.1 Statistilise profiili kuuluvate ettevõtete arvu muutus elaniku kohta	5.1 Põllumaa inimese kohta
1.2 Palju-korteriliste elamute osatähtsus	2.2 Demograafiline töötururisk indeks	3.2 Brutotulu saajate osatähtsus	4.2 Kaubandus-, majutus- ja toitlustus- ettevõtete osatähtsus võrreldes põllumajandus ettevõtetega	5.2 Põllumaa osatähtsus
1.3 Uusasustuse osatähtsus	2.3 Rändesaldo	3.3 Sissetulekute muutus	4.3 Mitte- mikro- ettevõtete osatähtsus	5.3 Metsamaa inimese kohta
1.4 Rahvaarv	2.4 Üldhariduse päevaõppekoolide arv elanikkonna kohta	3.4 Registreeritud töötute arv elanike kohta		5.4 Põllumaa keskmine boniteet
1.5 Asustustihedus		3.5 Omaavalitsuse võlakoormus		
		3.6 Toimetuleku- toetused elaniku kohta		

Joonis 2. Koondindeksi kaart [5, p. 49]

Ka Statistikaameti kaardilt (Joonis 3) on näha, et ülalpeetavate määr Noarootsi vallas on Eesti keskmine või alla selle, andes märku piirkonna paremast vanuselisest struktuurist. Seega on piirkond lähinaabritega võrreldes rahvastiku osas jätkusuutlikum.

Joonis 3. Ülalpeetavate määr, 1. jaanuar 2013 [6]

Antud tüpoloogia põhjal võib justkui järeldada, et isegi kui rahvaarv on väike ja ei näita kasvu tendentsi ning maakasutus on pigem passiivne, siis sissetulekute suurus tõstab justkui antud

piirkonna jätkusuutlikkust. See on seotud selle majandusliku, mitte loodusliku poolega. Seega vallale oleks selle põhjal kõige kasulikum omada kõrge sissetulekuga vallakodanike. Selline on kindlasti ka iga teise valla soov.

Maakasutus ja põllumajandusettevõtluse struktuur on viimase 20 aasta jooksul muutunud, sest väiketootjate osatähtsus on vähenenud, nad ei jõua suurtootjatega võistelda. 2011. aastal Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituudis läbiviidud uuringust selgub, et põllumajandustootmise lõpetamine on Eestis peamiselt seotud tootjate vananemisega, tervise halvenemisega ning olukorraga, kus peres puudub tootmisüksuse ülevõtja. Lisaks on lõpetamise põhjusteks ka liiga väike tootmisüksus ning palgatöö võimalus, mis on talupidamisest tulusam. Samadel põhjustel renditakse teistele tootjatele osa oma põllumajandusmaid välja. Põllumajandustootmise jätkamisele aitavad kaasa aga ettevõtte sissetulekuallikate mitmekesistamine, teadmiste täiendamine ning investeeringud. [5, p. 105]

Seda soodustavad Põllumajandusministeeriumi üldine ideoloogia ja PRIA toetused, millest tuleb juttu järgmistes peatükkides.

Väiksemad majapidamised ei suuda tõenäoliselt konkureerida suurtootjatega masstootmises (teravili, õlikultuurid ja piim), sest viimastel on konkurentsi eelisena uuenenud tehnoloogiad. Seega peavad väiksemad põllumajandustootjad leidma valdkondi, kus neil on suurtootjatega võrreldes eeliseid, milles nende toodang eristub teistest või millega suurtootjad ei tegele. Valdkonnad, kus Eesti on praegu netoimportija ning kus toodangu rahaline väärtus ühe hektari põllumajandusmaa kohta on suurem, on näiteks: puu- ja köögiviljakasvatus, puukoolid, maitsetaimede kasvatamine jne. Ühisel tegutsevad saavad väiketootjad ise juhtida oma kaupade tootmist ja turustamist ning, et need jõuaksid ka jaemüüki. [5, p. 106]

Piirkondlike või kvaliteedipõhiste kaubamärkide loomine on ka üheks võimaluseks kuidas silma paista, mida on ka ära kasutatud. Omades atraktiivset „lugu“ ning kvaliteetseid ja teistest eristuvad tooteid, mis annavad võimaluse oma kauba eest kõrgemat hinda küsida ning seega toodavad ka suuremat lisandväärtust. [5, p. 106]

Üks suurepärane projekt sellise liikumise toetamiseks on PRIA poolt kureeritav LEADER, millest tuleb ka järgnevas peatükis juttu.

Kuigi mahepõllumajanduslikku maad on Eestis suhteliselt palju (13,8% põllumajandusmaast, millest omakorda 80% on rohumaad), siis mahepõllumajandusliku toidu osakaal toidukaupade

müügis on ime pisike, mis näitab, et oma rolli mängib mahepõllumajandusliku toodangu kasvatamine ning tarbijateni viimine ning seda tuleb arendada. [5, p. 106]

Igaüks peab leidma oma niši ja seejärel võimalikud toetajad-toetused, et siis püüda omadega toime tulla. Võimalusi siiski selleks on hulgi.

1.2. Hetke olukord Noarootsis

Järgnevalt tuleb juttu Noarootsi valla üldandmetest. Andmed, mis on olulised mõistmaks antud valla olukorda ja jätkusuutlikkust.

1.2.1. Suurus, rahvaarv

Noarootsi vald asub Eesti mandriosa loodeservas, mille keskus on Noarootsi poolsaarel Pürksi külas. Maakonna keskus, Haapsalu, jääb 37 kilomeetri kaugusele (talvel jääteega Pürksist Haapsalusse 7 km) ja Tallinnaga lahutab 110 km-t. [7]

Valla territoorium on 296 km². Üldpindalast moodustab 98% ehk 291 km² mandriosa. Saari on kokku 513 ha pinnal. Suuremad on Osmussaar 481 ha, Mõisasaar/Hovsgrundet (15 ha), Umpasaar/Hompa (8,7 ha), Ulasrahu/Olasraun (6,8 ha). Rannajoont on vallal ligikaudu 100 km. [7]

Noarootsi valla territooriumil asuvad jõgedest täielikult või osaliselt Nõva jõgi (üldpikkus 22 km), Riguldi jõgi (pikkus 12 km), Leidissoo peakraav (pikkus 6 km), Höbringi oja ja Uuejõe, millest avalikult kasutatavate vooluveekogude nimekirjas on esimesed kolm. Suuremad järved, mis asuvad vallas on Sutlepa meri, mille pindala on 202 ha, Vööla meri (74 ha), Karjatsi meri (38 ha), Tuksi järv (20 ha), Kudani järv (13 ha), Allikajärv (8 ha). [7]

Valla elanike arv seisuga 01.01.2013 oli 867. Keskmine rahvastiku tihedus Noarootsi vallas on ~3 inimest km²-l. [7]

Nagu eelnevalt mainitud, jätkusuutlikkuse seisukohast, on rahvaarv ja just selle kahanemine negatiivne tunnus. Kuid see on tavaline maapiirkondades, enamustes valdades. Atraktiivseks teeb valla just selle asukoht, mitte väga kaugel maakonna keskusest ja pealinnast ning selle pikk rannajoon ja sellega kaasnev ehk siis loodus- ja merekasutus.

1.2.2. Maavarad

Noarootsis leidub maavaradest liiva, kruusa, turvast (Leidissoo), ravimuda (Sutlepa laht) ja lubjakivi. [8]

Lubjakivileiukohti on uuritud geoloogilise aruande tasemel, välja on kontuuritud ka varud. Selleks, et neid ka kaevandada saaks on vaja teha lisauuringuid ja kinnitada maavarud Eesti Maavarade Komisjonis.

Vallas on 3 kinnitatud varuga liivamaardlat – Tuksis, Einbis ja Saunamäel ning üks lubjakivi maardla leidub Sutlepa (Aulepa) ja Nõmmküla piirkonnas. [8]

Siiski ükski neist ei ole reaalselt kasutatav, enamus on reservvaru, osa ka prognoosvaru ning need asuvad ebasobivas kohas. Lubjakivi maardla asub elamupiirkonnale liiga lähedal, samuti Einbi liivamaardla, mis osaliselt on ka piiranguvööndis ning osaliselt on juba hoonestuse all. [9]

Muda leidub väiksemate lasunditena Sutlepa meres. [8]

Leidissoos, mis kuulub Leidissoo looduskaitsealale ja jääb mitme valla piiridesse, leidub turvast, mis on samuti reservvaru. Läheduses, kuid kõrval vallas, asub Niibi turbaraba, kus on aktiivvaru, kuid tootmine toimub tegelikult Noarootsi vallas. [8]

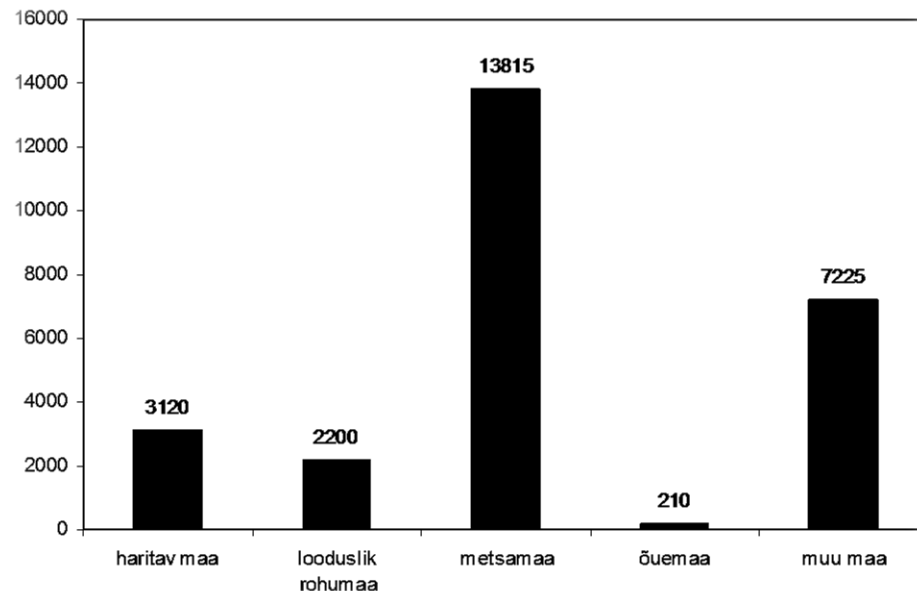
Seega maavarasid justkui Noarootsi vallas on, kuid kasutada neid ei saa. Rahalist kasu otseselt ei ole, mingi võimalik hüpoteetiline variant tulevikuks võib-olla siiski, kui peaks majanduslikku jätkusuutlikkusele rõhku panema.

1.2.3. Maakasutus, planeerimine ja ehitustegevus

Maakatastris on 01.01.2013 seisuga registreeritud 97,9% valla üldpindalast. Riigi omandisse vormistatav kaitsealade maa moodustab reformimata (615 ha) maast 600 ha ja ülejäänud on munitsipaalomandisse taotletav maa ehk teede alune maa. [9]

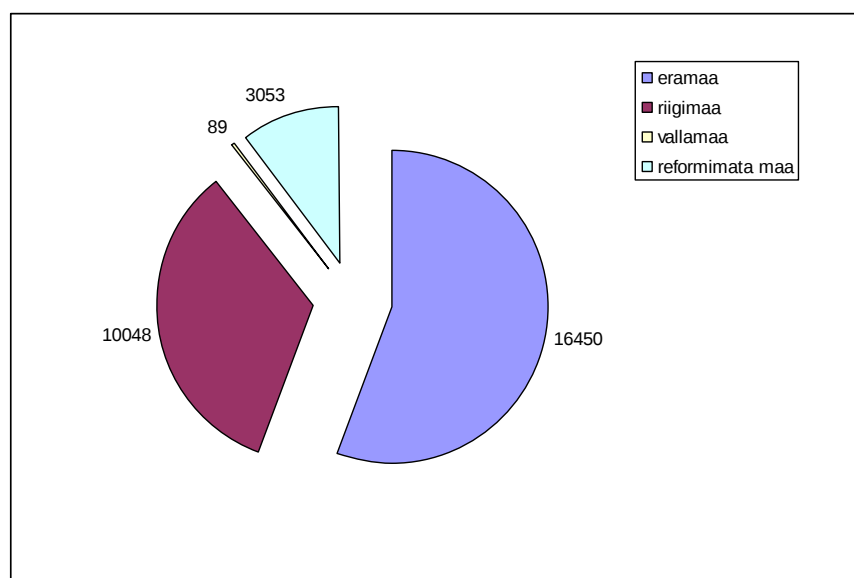
Põllumajandusmaa (haritav ja looduslik rohumaa) moodustab katastris olevast maast 20,0% ja metsamaa 52,0%. Maakatastris registreeritud maa kõlvikuline jaotus hektarites (01.01.2012 seisuga) on toodud joonisel nr 3. [7]

Nagu eelpoolt juba selgus, siis põllumajandusmaa ei ole Noarootsis nii väärtuslik, nagu paljudes teistes Eestimaa valdades. Selle majandusharu jätkumise toetuseks saadakse PRIA'ist abi, et säiliks maakasutusega tegelemine ja jätkusuutlikkus.

Joonis 4. Katastris registreeritud maa kõlvikuline jaotus hektarites [7]

Valla maafond jaguneb maaomandi järgi: 55,5% eraomaniku, 33,9% riik, 0,3% vald ja 10,3% on reformimata riigimaa. Joonisel nr 4 on toodud registreeritud maa jaotus hektarites omandiliikide kaupa. [7]

Joonis 5. Katastris registreeritud maa jaotus omandiliikide kaupa hektarites [7]

Vallale kuulub 109,9 ha pindalal 36 katastriüksust, 117 erinevat teelõiku ja 3 korteriomandit. [7]

Registreeritud katastriüksuste enamus maaomanikke ehk 24,3% on Rootsist, veel on ka Soomest, Ameerika Ühendriikidest ja Kanadast jm, kokku 18-st erinevast välisriigist. Juriidiliste isikute protsent maaomanike hulgas on 10,2%. [7]

Välismaalaste protsent on loomulikult suur rannarootslaste järglaste ja erastamise tõttu. Enamus neist siiski alaliselt vallas ei ela, seega väga palju nad valla jätkusuutlikkusse ei panusta.

Vallale on kasulik kui inimesi tuleb maale elama, kas siis ajutiselt või alaliselt. Igal juhul on see sissetulekuallikas, mis laekub valla eelarvesse, kas siis otseselt inimeste või ettevõtete tulu näol. Erinevatel aastatel on kasutatud nõ kampaaniad Noarootsi valla elanikuks registreerimise atraktiivsemaks tegemiseks, kas siis asukoha või muuga.

Erasektorile kuulub 45% metsamaast ja ülejäänud 55% haldab Riigimetsa Majandamise Keskuse Läänemaa metskond. MTÜ Läänemaa Metsaühistu loodi erametsade paremaks majandamiseks ja metsasaaduste turustamiseks. [7]

Natura 2000 erametsa toetusest, mis on üks enam taotletavaid toetusi Noarootsi vallas, tuleb juttu PRIA peatükis.

Valla haritavast maast suur osa on kuivendatud drenaažiga. Ehitatud on see aastatel 1965-1988 ning drenaažkuivenduse pindala kokku on 1595 ha, kraavkuivendusega on arvel 139 ha. [7]

1979-1986 aastail kuivendati kraavidega 3155 ha metsamaad. Valla põhjaosas on kuivendatud metsa-massiivid: Saunamäe, Piiumetsa ja Vananõmme ning Noarootsi poolsaarel Tellisna. [7]

Hetkel on kuivenduse seisund kesine ja drenaaži ei toimu. Sellest tingituna suurvete ajal pole veel kuhugi minna ning kohati tungib vesi isegi sõiduteele. Viimasel ajal on Aulepa tuulepargi ehitamise käigus osa eesvoole setetest puhastatud. [7]

Kuna tegemist on siiski endise mere, mereäärse alaga, siis vesi tahab ikka oma tee leida, seda enam annab see kinnitust asjaolule, et tegemist ei ole nõ garanteeritult jätkusuutlikku maafondiga või igavesti viljaka maaga. Jätakuvalt tuleks tegeleda maaparandusega.

Valla territooriumil on üks riigi poolt korrashoitav ühiseesvool - Riguldi jõgi, mis on lõhejõgede nimekirjas, seega on tema hooldamine keerukas. [7]

Detailplaneeringuid (Tabel 4) on alates 2001. aastast algatatud kokku 135, millest kehtestatud on 109 [9]. Ehitusbuumi ajal koostati paljud detailplaneeringud, kuid „masu“ tingimustes pole hakatud neid veel ellu viima [7].

Tabel 4.

Detailplaneeringute menetlemine viimastel aastatel [9]

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Algatatud planeeringuid	29	31	10	2	7	7	6	2
Vastuvõetud planeeringuid	8	32	23	4	6	0	7	2
Kehtestatud planeeringuid	5	31	24	9	6	2	4	4

Vallas reguleerib ehitustegevust valla ehitusmäärus, millega saab tutvuda kohapeal või valla kodulehekülje. Valla eelarvesse laekub ehitusdokumentide menetlemise eest tasutav riigilõiv, mis on ka tabelis (Tabel 5) väljatoodud. [7]

Tabel 5.

Ehitustegevus viimastel aastatel [9]

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Projekteerimistingimused	67	56	95	53	38	34	36	25
Kirjalikud nõusolekud	19	36	53	32	30	20	21	15
Ehitusload	39	54	97	56	27	37	48	25
Kasutusload	18	8	21	23	11	27	21	26
Laekunud riigilõiv (euro)	4866	8308	8505	5666	4056	5262	4520	3828

Ülemäärast ehitamist ja seega looduskasutuse häirimist lähiaastatel toimunud ei ole. Rahvaarv vallas on küll väike, aga suvilate ja suvitajate arv kasvav, siiski ruumi veel on.

1.2.4. Kinnitatud põhjaveevaru

Valla ühisveevarustus põhineb neljal puurkaevul: Pürksi külas kahel ordoviitsiumi, Sutlepa külas ja Dirhami külas kambrium-ordoviitsiumi veekihi. Vee-ettevõtjate tegevuspiirkonnad ja heitvee kogumisalad on määratud valla üldplaneeringuga. Veetarbimise ülempiiriks vee-erikasutuslubade alusel on kinnitatud Haapsalu Veevärk AS puurkaevudest Pürksis kahest puurkaevust kokku 38 tuhat m³/a ja Sutlepas 7 tuhat m³/a, Mellson Grupp OÜ puurkaevust Dirhamis 20 tuhat m³/a. [7]

Riiklikud veemajanduskavad on koostatud, et saavutada keskkonnanäesmärgid pinna- ja põhjavee kaitseks. Kuna Noarootsi vald asub Lääne-Eesti vesikonna Matsalu alamvesikonnas ja väikese ulatuses Harju alamvesikonnas, siis veemajanduskavade elluviimiseks on koostatud alamvesikondade meetmeplaan 2009-2015 a-te kohta. See hõlmab joogivee kava, punktkoormuse allikate korrastamise kava, hajukoormuse piiramise kava, põhjaveekava, pinnavee kava, rannikuvee kava. [7]

2009. a rekonstrueeriti Pürksi piirkonna ühisveevärgi ja -kanalisatsioonirajatised (ISPA ÜF projekt), järgneval aastal rekonstrueeriti Dirhami piirkonna ühisveevärgi ja -kanalisatsioonirajatised (KIK projekt) ning 2012-2013. a toimus Sutlepa piirkonna ühisveevärgi ja -kanalisatsioonirajatised rekonstrueerimine (ISPA ÜF projekt). Kanalisatsioonitrasside kogupikkus kolmes piirkonnas kokku on 5,85 km, veetrasside üldpikkus on ligikaudu 5,17 km. [7]

Tundub, et ökoloogilise jätkusuutlikkuse seisukohast on tehtud samme veekeskkonna kaitseks, et seda ikka jätkuvalt järgnevatele põlvkondadele, iseasi, kas kõik sammud olid esmavajalikud.

Vallas on keskkonnaregistri andmetel (seisuga 10.06.2012.) puurkaeve 226, nendest üle 50 m sügavusi ca 30. Enamus neist on aga korrektselt passistamata. Puurkaevude inventariseerimise tulemusena 2004. a määrati vallas 192 puurkaevu koordinaadid ja fikseeriti nende olukord. [7]

2007-2012 toimus EAS'i poolt algatatud hajaasustuse veeprogramm, mille eesmärk oli külainfrastruktuuride arendamine, riigi eelarvest [10]. Selle raames said ka Noarootsi valla elanikud oma puurkaevude rajamise toetuseks rahalisi vahendeid [11]. Ülejäänutel, kes jäid tol ajal projektist välja, võib olla abi PRIA projekti toetustest, mille eesmärk ju ongi maaelu jätkumise toetamine.

1.2.5. Energiamaajandus

Elektrienergiaga varustamine Noarootsi vallas toimub tarbijatele Sutlepa 35/10 kV alajaama kaudu, mida vajadusel varundavad Taebla I 35/10 kV, Taebla 110/10 kV ja Nõva 110/10 kV alajaamad. Imatra Elekter AS on elektrienergia pakkuja. Sutlepa alajaamast on väljaehitatud viis 10 kV liini kogupikkusega 147 km, kokku paikneb valla territooriumil 108 10/4 kV alajaama koos madalpingevõrkudega. Elektri tarnimise kindlus ja pingekvaliteet tarbijateni on heal tasemel. [7]

Üleriigiline planeering Eesti 2010 nägi ette taastuvate energiaallikate kasutuselevõtu suurendamist. Valla üldplaneeringu koostamisel vaadati juba välja võimalikud maa-alad tuuleparkide rajamiseks, kuna territoorium on sobiv tuuleenergia kasutuselevõtuks. 2010. a valmis Vanaküla 9 MW (kolm 3 MW elektrituulikut) võimsusega tuulepark ja selle haldaja on Vanaküla Tuulepark OÜ. Järgmisel aastal valmis Aulepa 48 MW (kuusteist 3 MW elektrituulikut) võimsusega tuulepark ja selle haldaja on Eesti Energia Aulepa Tuuleelektrijaam OÜ. Mõlema tuuleenergiateootja kaasabil on moodustatud valla osalusega MTÜ Noarootsi Tuuleenergia, mille eesmärk on tuuleparkides toodetava elektrienergia toetusel edendada piirkonna majandusliku ja kultuurilist arengut. [7]

Lääne maakonnas koostatava tuuleenergia teemaplaneeringuga Noarootsi valda uusi tuuleparke ei kavandata. [7]

Tuuleenergia on (pikemas perspektiivis) kasulik ja seda loetakse jätkusuutlikuks energia liigiks ning tõenäoliselt, on see üks peamistest energia võimalustest, kui fossiilsed kütused lõppevad, kuid Noarootsi vallas on just nimelt tuulikutega probleeme. Nähakse, et need töötavad, kuid otsest „tulemust“ ei nähta. Kas see on siis eestlaslik naabrite kadedus, et kui ei saa selle pealt otseselt midagi, siis on tuulikutega probleem või igal juhul kõik on halb, mis on nõ tagahoovis, silmapiiril, kes seda teab. Võimalik ka, et kõik ei ole vajalikul ajal tutvunud infoga ja on oma arvamuse seni endale hoidnud.

Eelnevalt mainitud tuulepargi ja tuulikute võimsusega võib pargi aastane elektritoodang olla kuni 123 GWh, mis on Baltimaade võimsaim. Sellise toodanguga saab katta aastase elektrivajaduse ca 43 000 keskmise tarbimisega Eesti perel. Kuigi Eesti Energia (tuulepargi omanik) ei ole ümbruskonna elektrienergia pakkuja, on tuulepark siiski ühendatud põhivõrkkku, ning üleriigilises mõttes on tegu väga jätkusuutliku objektiga. [12]

Varem kirjeldatu jätkuks – moodustatud on Noarootsi Tuuleenergia MTÜ, kes on sõlminud Eesti Energiaga annetuslepingu ning noarootslased saavad endale tuuleenergia tootmisest laekuvast

rahast toetusi taotlema. 2014. aastal oli raha küsijaid 14, üle 18 000 € eest, et siis näiteks parandada internetiühendust või külale uued sildid jm. Samuti saavad valla õpilased taotlema stipendiumi. [13]

1.2.6. Soojamajandus

Valla keskkuses, Pürksi külas on üks tsentraalne, tahkel kütel (kasutatakse hakkpuitu, saepuru, tükkturvast) töötav katlamaja, mis kuulub OÜ Noarootsi Soojusele (100% Noarootsi valla omandis) ja varustab soojaga enamuse Pürksi kortermajadest ja kõiki vallakeskuse sotsiaalobjekte. Soojatrasside kogupikkus 1,16 km. Noarootsi Loodusinfokeskus, osa Noarootsi mõisa kompleksist, kooli kasutusel, on maakütel. Individuaalküte eramutes on tänapäeval mitmekesine, kasutusel on kõikvõimalikke kütuseid, peamiselt siiski halu puit või brikk. Tsentraalkatlamaja võimsus rahuldab hetkel nii elanike kui ka ettevõtluse vajadusi. [7]

Olemas on ka kohalik biokütus- võsa, saepuru, pilliroog, turvas, mille kasutamise osakaal võiks tulevikus suureneda. Eriti kui saaks kütusena ära kasutada, teha pelleteid või brikketti pilliroo ülejääkidest, sest kevade hakul toimub ikka vallas roo lõikus. Pilliroog ja turvas millegagi koos on loomulikult parem kooslus, energeetilisest vaatepunktist. Arusaadavalt kõiki ressursse tuleks kasutada mõistlikult, ka ülejääke saab ära kasutada.

1.2.7. Välja antud keskkonnaload

Keskkonnaluba on vaja mõne loodusressurssi kasutamisel, keskkonda saasteainete ja jäätmete toimetamisel ning majandustegevuse arendamisel [14]. Kuna Noarootsi vald on nii väike ja seal tegutsevaid ettevõtteid ning ressursse on vähe, siis ka keskkonnalube pole eriti palju (Tabel 6). Noarootsi Soojus OÜ varustab valda soojusega, sellest siis ka välisõhu saasteluba. Ilmselgelt Haapsalu Veevärk AS'il on valla veega varustamiseks vaja veeluba. Roosta Puhkeküla ja Dirhami sadam on ettevõtted, mis tegutsevad mere läheduses: esimene neist vajab veeluba külastajate teenindamiseks, teine sadama opereerimiseks.

Tabel 6.

Väljaantud keskkonnaload Noarootsi vallas [Keskkonnaamet]

Noarootsi vald	Loa nr	Kehtivus
Veelood		
Haapsalu Veevärk AS	L.VV/320975	01.01.2012-31.12.2016
SWEDEST MOTEL GROUP AS (Roosta puhkeküla)	L.VV/318480	01.04.2010-31.03.2015
MELLSON GRUPP OÜ (Dirhami sadam)	L.VV/300217	21.01.2009-20.01.2014
Välisõhu saastelood	Loa nr	Kehtivus
Noarootsi Soojus OÜ	L.ÖV/318340	tähtajatu, alates 16.03.2010
Jäätmetekitaja registreerimistõend		
Hellaco OÜ (Maaparandus tööd)	JÄ/318596	tähtajatu, alates 23.03.2010
Heiki Heeringas	JÄ/317881	tähtajatu, alates 15.02.2008

1.2.8. Looduskaitse

Valla territooriumil asub osaliselt neli kaitseala. Silma looduskaitseala, mis moodustati 1998. a (madalmeres, jäänukjärvede, roostike ja rannaniitude elustiku kaitse ja säilitamine), Osmussaare maastikukaitseala, 1996. a moodustatud, (geoloogiliste objektide - pankrannik, rannavallid, bretšad ja eluslooduse koosluste kaitse), Nõva maastikukaitseala, 1997. a-st (Loode-Eesti omapäraste rannamaastike ja taimekoosluste kaitse) ja Leidissoo looduskaitseala, mis moodustati 2002. a (Sendri soo ja Leidissoo raba ning seal levivate lagemadalsoode kooslustes esinevate kaitsealuste liikide kaitse). Valla rannaaladest hõlmavad suurt osa Nõva-Osmussaare ja Väinamere hoiualad ning mõned väiksemad hoiualad Silma looduskaitseala lähiümbruses. Piirkonnas elab ja pesitseb palju linde, loodud on püsielupaigad kõrele, merikotkale, kassikakule ja must-toonekurele. [7]

Pürksi mõisa park on samuti looduskaitse all. Mõisa pargis endises mõisa abihoones asub Noarootsi Gümnaasiumi poolt hallatav eelmainitud Noarootsi Loodusinfokeskus. [7]

Riikliku kaitse all on ligi 35% valla territooriumist. [7]

MTÜ Noarootsi Rahvaselts on alustanud Silma looduskaitsealal asuva Vööla mere seisundi parendamisega. [7]

Käsil on kaitsealade kaitse-eeskirjade uuendamine ja kaitse- ja hoiualade kaitsekorralduskavade koostamine keskkonnaameti eestvedamisel. [7]

MTÜ Loode-Eesti Geopark loodi 2010. a Noarootsi valla osalusel, mille tegevuse eesmärgiks on Loode-Eesti loodusväärtuste ja keskkonna ning Põhja-Eesti klindiga seonduvate looduslike ja ajaloolis-kultuuriliste tähelepanuväärsuste tutvustamine. [7]

Järgneb loend Noarootsi valla territooriumil olevates kaitse all olevatest objektidest (Tabel 7).

Tabel 7.

Noarootsi vallas kaitse all olevad objektid [15]

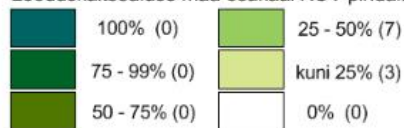
Looduskaitseala	Sihtkaitse- vöönd (ha)	Piirangu- vöönd (ha)	Kokku (ha)	
Leidissoo LKA	4302,9	1001,1	5304	
Silma LKA	1898,7	358,3	2257	
Maastikukaitseala				
Osmussaare MKA	398,1	88,5	486,6	
Nõva MKA	825,3		825,3	
Püsielupaik				
Merikotka Tuksi	34	25,5	59,5	
Kassikaku Einbi	8,7	88,2	96,9	
Must-toonekure Pikane	19,8		19,8	
Must-toonekure Kiritse-2	42,4		42,4	
Merikotka Telise	12,5		12,5	
Merikotka Telise	12,5		12,5	
Merikotka Telise	19,5		19,5	
Merikotka Einbi	12,5		12,5	
Merikotka Einbi	12,5		12,5	12,5 ha suurune, kuid kattub 8 ha ulatuses kõrvalasuva merikotka Einbi püsielupaigaga
Must-toonekure Kiritse-1	36,7		36,7	

Püsielupaik	Sihtkaitse- vöönd (ha)	Piirangu- vöönd (ha)	Kokku (ha)	Looduskaitseala
Merikotka Paslepa	12,5		12,5	
Merikotka Pikane	11,9		11,9	
Merikotka Saare	12,5		12,5	
Kõre Hara		19	19	
Merikotka Pürksi	12,5		12,5	12,5 ha, millest 10,8 ha paikneb Saare hoiualal
Hoiuala				
Väinamere hoiuala			519,5	
Tahu hoiuala			8,8	
Nõva-Osmussaare hoiuala			361	
Saare hoiuala			80	
Üksikobjekt				
Klaanemaa Laanekivi		0,8	0,8	
Pöökpuu		0,8	0,8	0,8 ha, millest 0,7 ha kattub Pürksi mõisa pargiga
Osmussaare I rahnuderühm		0,8	0,8	0,8 ha, millest 0,03 ha paikneb Osmussaare MKA sihtkaitsevööndis ja 0,77 ha Nõva-Osmussaare hoiualal
Osmussaare rahn (2), Osmussaare 2 gneissbretsa rahnu		0,8	0,8	paikneb tervikuna Osmussaare MKA piiranguvööndis
Osmussaare "kaksikud"		0,8	0,8	paikneb tervikuna Osmussaare MKA sihtkaitsevööndis
Osmussaare II rahnuderühm		0,8	0,8	paikneb tervikuna Nõva-Osmussaare hoiualal
Põõsaspea neeme rändrahn		0,8	0,8	0,8 ha, millest 0,1 ha paikneb Nõva MKA sihtkaitsevööndis
Ramsikivi				kaitstav tsoon puudub

Üksikobjekt	Sihtkaitse- vöönd (ha)	Piirangu- vöönd (ha)	Kokku (ha)	
Truumani (Kalevipoja) kivid; (Truumanni kivid)		0,8	0,8	paikneb tervikuna Silma LKA sihtkaitsevööndis
Järvekivi		0,8	0,8	0,8 ha, millest 0,5 ha paikneb Nõva-Osmussaare hoiualal
Väike Patstein (Ristikivi)		0,8	0,8	
Suur Patstein		0,8	0,8	
Pargid				
Pürksi mõisa park			3	
Kokku	7685,5	1589,4	10262	

Looduskaitse Läänemaal

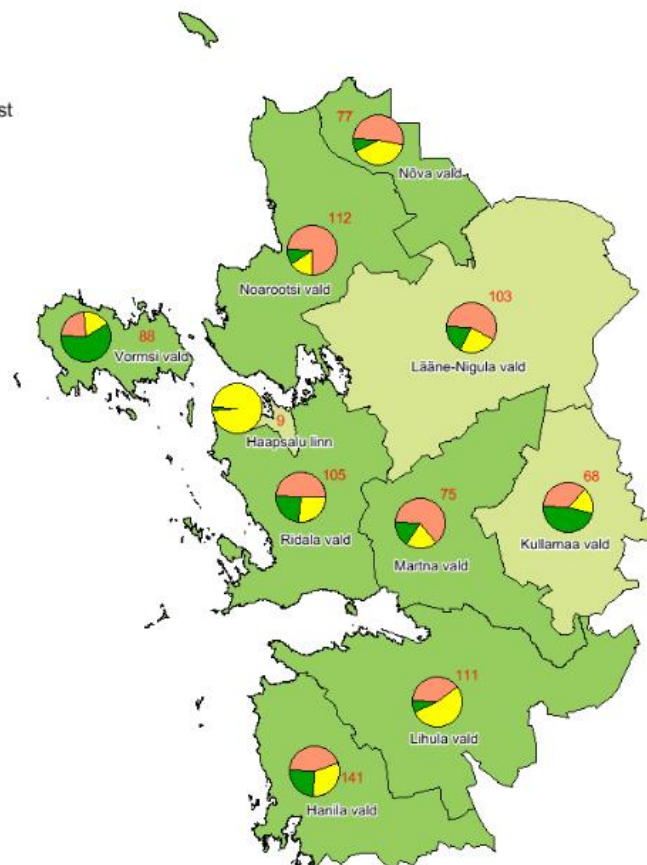
Looduskaitsealuse maa osakaal KOV pindalast

Kaitsealuse maa jaotus kaitseeržiimide vahel

105 kaitsealuste liikide arv KOV-is

Looduskaitsealune maa sisaldab kaitsealasid, hoiualasid, püsielupaiku, kaitstavaid looduse üksikobjekte ja KOV tasandi loodusobjekte
Andmed: riiklik keskkonnaregister 1. jaanuar 2014

Joonis 6. Noarootsi valla kaitsealune maa teiste Läänemaa omavalitsustega võrreldes [16]

Tabel 8.

Noarootsi valla kaitsealune maa. [16]	
KOVist kaitse all ha	10 348
Sihtkaitsevööndi ha	7 681
Sihtkaitsevööndi %	74,2
Piiranguvööndi ha	1 594
Piiranguvööndi %	15,4
Hoiuala ha	1 074
Hoiuala %	10,4
Kaitsealuste liikide arv	112
Kaitsealuste liikide leiukohti	979

Eelnevate andmete põhjal võib järeldada, et keskkonnahoiul on suur osa vallas. Kui hoida üht, kas siis teist ei või kasutada? Kus on piir? Kas on piir? Millal muutub hoidmine teistele piiravaks või segavaks? Kui on majanduslikult palju sõltuvust toetustest, siis ei saa ju olla juttu jätkusuutlikkusest.

1.2.9. Heakord ja jäätmemajandus

Suuri keskkonnareostajad Noarootsi vallas ei ole - prügilad puuduvad ja nagu eelnevalt selgus, Pürksi keskuse katlamaja kasutab kohalikku biokütet. [7]

Jäätmemajanduse korraldamiseks kehtib vallas Läänemaa valdade ühtne jäätmekava aastateks 2009-2015 ja Lääne maakonna omavalitsuste jäätmehoolduseeskiri koos lisatingimustega Noarootsi valla kohta. [7]

Noarootsi vald ei ole ühinenud korraldatud jäätmeveoga. Prügi äraveolepingud on jäätmetekitajatel sõlmitud Ragn-Sells AS-iga. Pürksis asub ohtlike jäätmete kogumispunkt. Samuti on võimalus tasuta ära anda pakendi- ja pakendijäätmeid ning vanapaberit ja pappi. Selleks on vastavad jäätmekonteinerid Pürksis, Sutlepas ja Dirhamis. Mitmes kohas saab ära anda kasutatud patareisid. Pürksi ja Sutlepa korrusmajade ning sotsiaalmaja juurde on paigaldatud kompostrid, kuhu elanikud

saavad panna biolagunevaid jäätmeid. Igal aastal organiseeritakse maikuu alguses mitmesse vallapiirkonda konteinerid suuremõõtmeliste jäätmete jaoks ja korraldatakse ka ohtlike jäätmete kogumisring. [7]

Jäätmemajanduse veel paremaks korraldamiseks ehitati 2013. aastal Jäätmekeskus, kuhu saab tuua ohtlikud jäätmed, suuremõõtmelised jäätmed ning kus saab olema kompostimisväljak - aia- ja pargijäätmete, biolagunevate jäätmete ja reoveepuhasti setete jaoks. [7]

Võib öelda, et valla prügimajanduse korraldamine on jätkusuutlik. Olemasolevad jäätmete kogumispunktid ja üldiselt väike jäätmete teke majapidamistes (enamikel inimestel on komposteerimisvõimalused) õigustavad igati loobumist regulaarsest jäätmeveost, millest on paljudes kohtades kujunenud omalaadne „prügiloovutamise kohustus“ ja mille sügavam jätkusuutlikkus on hooajati kasutatavates maa- ja suvilapiirkondades kahtlane. Samuti kevadised jäätmekogumisringid on ökonoomsem variant, kui et kõik inimesed eraldi sõidavad oma jäätmetega kogumispunkti ning nii et teki ka kiusatust oma prügi kuhugi mujale poetada.

1.2.10. Valla SWOT analüüs

SWOT analüüsi kasutatakse, et hinnata objekti hetkeseisundit: tugevused, nõrkused, võimalused ja ohud [17]. Valla arengu tagavad tugevuste ja võimaluste ärakasutamine ja suurendamine ning nõrkuste vähendamine koos ohtude vältimisega [7].

Järgneb Noarootsi valla arengukavas koostatud SWOT.

Tugevused [7]:

- väljakujunenud vallakeskus (lasteaed-põhikool, gümnaasium, kauplus, postkontor, raamatukogu, sotsiaalmaja, perearstipunkt, vabaajakeskus, spordirajatised);
- vallakeskusele lisaks on arenemas ka teiste valla kantide keskused (Sutlepa ja Dirhami);
- hea hariduspotentsiaal (lasteaed-põhikool ja riigigümnaasium);
- puhas, inimtegevusest vähe mõjutatud looduskeskkond (kaunid liivarannad ja männimetsad; kaitsealad);
- rikkalik ajaloo- ja kultuuripärand (endised rannarootslaste alad);
- võrreldes suuremate keskustega kõrgem turvalisus;
- väga head vabaaja veetmise võimalused (eriti spordihuvilistele);
- tänu õpilasbussi liikumisele Tallinn – Pürksi liinil on noored pikemat aega seotud vallaga (ka peale gümnaasiumi lõppu käiakse sagedasti kodus, mis tugevdab sidemeid kodukohaga).

Praegusel ajal, kui on aktuaalne valdade ühinemine, on suureks eeliseks see, et vallas asub riigigümnaasium ja sealse koolieluga on ära seotud kohalik pärand ning eelised („Noarootsi kuningriik“), mis muudab kooliõpilaste jaoks selle omanäolisuse atraktiivsemaks. Samuti loodus ja sportimisvõimalused on need, mis meelitavad kõiki inimesi.

Nõrkused [7]:

- elanikkond vananeb (madal sündivus);
- väike elanike arv, hõre asustustihedus ($\sim 3 \text{ in/km}^2$);
- ettevõtlike ja aktiivsete inimeste vähesus;
- kultuuri- ja seltsielu võimalused on vähesed;
- töökohtade puudus;
- kruusakattega teed sügisel-kevadeporised, suvel tolmused;
- hõre bussiühendus valla piires ja maakonnakeskusega.

Valla nõrkused on need, mis on enamustel väikestel kohtadel. Selleks, et tõuseks ka elanike arv ja aktiivsus, oleks vaja muuta kogukond atraktiivsemaks, mõned mõtted selle kohta viimases peatükis.

Võimalused [7]:

- valla tugevate külgede parem reklaamimine, et meelitada valda uusi elanikke;
- interneti püsiühendus ka väljapoole vallakeskust;
- otseühenduse loomine maakonnakeskusega (Tahuküla-Uuemõisa ühendus);
- transpordiühenduse paranemine nii valla siseselt kui keskustega (näiteks töötajate buss Tallinnasse vmt);
- loodusturismi arendamine;
- võimaluste otsimine uute töökohtade loomise soodustamiseks ja ettevõtluse toetamiseks;
- hariduspotentsiaali parem ärakasutamine ja valla reklaamimine selle abil;
- kohaliku energeetilise ressursi (hakkepuu, pilliroog) kasutamise osatähtsuse suurendamine;
- olemasoleva inimressursi parem ärakasutamine;
- koostöösidemete loomine kõrgkoolidega (praktikabaasid, koostööprojektid).

Arengu potentsiaali on, tuleks vaid võimalused ära kasutada, olla ise aktiivne, aga just see ongi üks nõrkustest.

Ohud [7]:

- elanike arvu vähenemine;
- äärekülade tühjenemine;
- valla eelarvetulude vähenemine;
- kaubanduse ja teeninduse taandareng;
- koolide sulgemine.

Enamusi neist saab vältida, võimaluste ära kasutamisega. Siiski kõik on seotud ikkagi elanike arvuga, kui rahvast ei ole, siis vahendid vähenevad.

2. PRIA TUGISÜSTEEM

Järgnevalt vaadeldakse erinevaid valla arengut toetavaid süsteeme, rõhuasetusega Noarootsi võimalustele.

Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA) loodi 2000. aastal ja see on Eesti Vabariigi Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas olev valitsusasutus. PRIA ülesandeks on korraldada riiklike toetusi ning Euroopa Liidu põllumajanduse ja maaelu arengu toetusi, Euroopa Kalandusfondi toetusi ja turukorralduslike toetusi, samuti põllumajandusega seotud riiklike registrite ja muude andmekogude pidamist, nende andmete töötlemist ning analüüsimist. [18]

Keskkonnavaldkonnaga otseselt ja kaudsemalt seotud on ka näiteks looduskahju toetus, põllumajandusmaa lupjamistoetus, ühtne pindalatoetus, põllumajanduslik keskkonnatoetus, keskkonnavalaste kitsendustega piirkondade (Natura 2000 alade) toetus, põllumajandusmaa metsastamise toetus, põllumajandusloomade kasvatamise toetus, sõnnikuhoidlate rajamise toetus ning metsamajandus- ja nõuandetoetus. [19]

Toetuste määramisel ja väljamaksmisel on erinevatel meetmetel väikesed erinevused, kuid nendega saab täpsemalt tutvuda PRIA koduleheküljel või konkreetsete meetmete abiraamatutes. Peamiseks eesmärgiks on Eesti maaelu arengukavaga (MAK) 2007-2013 alusel toetada ja arendada järgnevaid abinõusid ning raha tuleb selleks Maaelu Arangu Põllumajandusfondist (EAFRD) ja mõnel puhul ka riigieelarvest. [19]

2.1. Erinevad toetused

Alljärgnevalt tuleb juttu erinevatest PRIA toetustest ehk meetmetest, mida Noarootsi valla elanikud ja osahühingud on saanud alates 2007. aastast.

Taimekasvatuse valdkonna toetuste eesmärkideks on reparaerida võimalikke lisa kulutusi, mis tulenevad põllumajandusliku tootmise eripärast ja maade hooldamisest, et säilitada põllumaade viljakus. Samas ka parandada põllumajandustootjate keskkonnateadlikkust, aidata hoida loodust, et

säiliks maakasutus ja ebasoodsamates ja keskkonnaalaste kitsendustega piirkondades hüvitada tehtud kulutusi ning aidata kaasa mahepõllumajanduse levikule. [20]

Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetuse (MAK meede 1.2) eesmärk on toetada noort ettevõtjat majapidamise sisseseadmisel ja tööle rakendamise võimaluste laiendamisel, samuti aidata kaasa põlvkondade vahetusele. [20]

Peamine mõte ongi, et pakkudes noortele toetust oleks neil rohkem tahtmist põllumajandusega edasi tegeleda, nagu nende vanemad, et ikka jätkuks elu maal. Toetusi ja nende saajaid analüüsides selgus, et Noarootsi vallas on seda võimalust kasutanud vaid üks noor, mis osutab MAEK'i analüüsile, et pole väga oma perest kasvamas järglasi, kes jätkaks põllumajandusega.

Nõuandetoetuse (MAK meede 1.3) eesmärk on aidata põllumajandustootjatel ja erametsaomanikel paremini majandada ja aidata kaasa ettevõtte tegevuse viimist määrustega vastavusse. [20]

Seda võimalust on vallas ka kasutatud, mõnel korral, erinevatel aastatel, juba ka see noor talunik. Inimesed võiks tõesti seda rohkem kasutada, et saada teada, kuidas oma maad võimaluste kohaselt paremini majandada.

Mikropõllumajandusettevõtte arendamise investeeringutoetuse (MAK meede 1.4.1) on põllumajandusliku väike tootmise konkurentsivõime tõstmine ja tegevuse mitmekesistamine, samas, et kõik vastaks nõuetele. [20]

Varem mainitud juba MAEK'is, et mikropõllumajandusega väga ei tegeleta, sest tootmismahud ei ole nii suured ja nišitooteid on vähe (näiteks Noarootsi Noavabrik), kuid tänu toetusele saab seda arendada ning osaliselt ka koostööd teha. Noarootsi vallas oleks kindlasti võimalusi selle suuna arenguks.

Ebasoodsamate piirkondade toetuse (MAK meede 2.1) eesmärk on kindlustada jätkuv maakasutus ebasoodsamates piirkondades, parandades sellega keskkonna seisundit. [20]

Eestis on 99 valda, mis kuuluvad ebasoodsate piirkondade loetellu, Läänemaal kuuluvad sinna nimistusse kõik 9 valda. [20]

Noarootsi vallas, on see üks enim määratud toetus. See näitab, et inimesed oskavad ära kasutada leiduvaid võimalusi. Samas, kui see abiraha ära kaoks, mis siis saaks, kas enam ei tegeletaks maakasutusega või ka siis leitaks viis?

Natura 2000 alal asuva põllumajandusmaa kohta antavat toetust (MAK meede 2.2) saavad need põllumajandusmaade omanikud, kes tänu looduskaitseadusest tulenevatele piirangutele ja nõuete täitmisele on jäänud ilma tulust või teinud lisa kulutusi. [20]

Seda toetust taotletakse Noarootsis vähem kui Natura 2000 erametsa toetust (juttu allpool), sest põllumaad jääb vähem kaitsealasse, nagu eespool mainitud, siis üldse on 20% katastris olevast maast põllumaa.

Keskkonnasõbraliku majandamise toetuse (MAK 2.3.1) eesmärkideks on aidata kaasa keskkonnasõbralike majandamisviiside kasutuselevõtule. Samas, et põllumajanduses toimuks selle jätkuv praktiseerimine, bioloogilise ja maastikulise mitmekesisuse kaitsmisel ja suurendamisel ning mulla- ja veeseisundi kaitsmisel. Toimuks keskkonnasõbraliku planeerimise laiendamine põllumajanduses. Põllumajandustootjate keskkonnateadlikkuse tõstmine. [20]

Toetuse võimalust on kasutanud vaid 3 isikut, mis ei ole palju, arvestades üldist toetuse saajate hulka (Lisa 1).

Mahepõllumajandusliku tootmise toetuse (MAK meede 2.3.2) eesmärgid on sarnased keskkonnasõbralikule majandamisele, kuid kaitsmise asemel säilitatakse ja parandatakse ning lisaks veel toetatakse mahepõllumajanduse arengut ning aidatakse kaasa mahetoodangu mahu suurenemisele, samal ajal suurendatakse mahepõllumajanduse konkurentsivõimet. [20]

Kui juba niisama keskkonnasõbralik majandamine ei ole väga toetuspinda leidnud, siis seda vähem veel on mahepõllumajanduslik tootmine. Samas, ümbruskonnas on mesinikke, mõned rohkem aktiivsemad, kui teised, kelle huvides oleks, et kõik majandaksid mahepõllumajanduslikult ja nagu varem selgus siis mahepõllumajanduslikku maad on, kuid selle toodangut ei osata nii hästi müüa.

Ohustatud tõugu looma pidamise toetuse (MAK meede 2.3.3) eesmärk on tagada kohalike ohustatud tõugude (eesti maatõugu veis, eesti hobune, tori hobune ja eesti raskeveohobune) säilimine, mis on oluline tagamaks nii kultuuripärandi kui ka geneetilist mitmekesisust. [20]

Osmussaarel peeti varem eesti tõugu hobuseid, toetuse saamise varasematel aastatel, kuid enam neid seal ei ole.

Kohalikku sorti taimede kasvatamise toetuse (MAK meede 2.3.4) eesmärk on kohaliku taimede geneetiliste varude säilimine. [20]

Ploomi sordid „Noarootsi punane“ ja „Noarootsi kollane“ on Noarootsi vallas toetust saavad liigid.

Poolloodusliku koosluse hooldamise toetuse (MAK meede 2.3.5) eesmärk on kindlustada Natura 2000 aladel asuvate koosluste, koos seal olevate maastikuelementidega, soodne seisund. [20]

Selle alla lähevad siis puisniidud ja -heinamaad, mille hooldamiseks on võetud mägiveiseid. Väheke pikemalt järgmises peatükis sellest juttu.

Bioenergia tootmise edendamise investeeringutoetus (meede 3.1.3) tõstab taastuvatest energia allikatest toodetava energia osatähtsust ja arendab kohalikul ressursil baseeruvat mikroettevõtlust, soodustab uute tehnoloogiate kasutusele võttu, keskkonnahoidu, maastikuhooldust jne. [20]

See on üks meetmetest, mida võiksid maaomanikud rohkem kasutada või võtta kaalumisele, sest ise energia tootmine on tulevik. Mida mitmekesisem ja keskkonnasõbralikum on tootmine, seda parem ja jätkusuutlikum, tuleviku suhtes kõik on. Vaid kaks korda on seda toetust makstud.

Ühtse pindalatoetuse eesmärgiks on hüvitada põllumajanduse tootmise eripärast tulenevaid täiendavaid kulusi, et säilitada konkurentsivõimet ja majanduslikke võimalusi ning tuleviku vajadusi toiduainete nõudluse kasvades. [20]

See on järgmine kõige enam määratud toetus Noarootsi vallas, tundub, et ühtse pindalatoetus ja ebasoodsate piirkondade toetus käivad käsi käes, ehk siis enamasti on mõlemat taotletud samade inimeste poolt. Taaskord, kui seda toetust ei oleks, kas siis põllumehed kannataksid lihtsalt selle all, et põhivara saab vaid perioodiliselt kasutada või leitaks mingid teised moodused kuidas säilitada jätkusuutlikkust.

Loomakasvatuse valdkonna toetused lähevad eelkõige neile, kelle kasvatada on veised, ammlehmad või uted ja/või nad omavad piimakvooti. Investeeringutoetuse kaasabil võib ehitada ja taastada veise-, sea-, lamba-, kitse-, hobuse- või linnukasvatuse tarvis hooneid, söödahoidlaid ja soetada vajalikke seadmeid. [20]

Loomakasvatuse üleminekutoetuse ja piimasektori eritoetuse alla kuuluvad ammlehma kasvatamise üleminekutoetus, ute kasvatamise üleminekutoetus, veise üleminekutoetus, ute üleminekutoetus, mille eesmärgiks on loomakasvatajatele osaliselt korvata nende kulusid ja tõsta sellega nende konkurentsivõimet. See toetus ei sõltu tootmisest. Tähendab loomakasvatustoetusi makstakse tootjatele, et nad endiselt põllumajandussektoris jätkaksid ja planeeriksid oma tootmist turunõudlusest lähtuvalt, mitte saadaval olevatest tootmistoetustest. [20]

Paljud, kes on saanud üleminekutoetust, on seda saanud erinevate loomade pealt. Ainuke, mida ei ole taotletud on piimasektori eritoetus, selliseid piimakarjaseid, nagu varem, enam ei ole.

Kalanduspiirkondade säästva arengu (EKF meede 4.1) eesmärgiks on arvestades piiratud kalavarudega ning aidata rannakalandusel areneda majanduslikult ja sotsiaalselt. [20]

Dirhami Kalurite Koda, rannakalurid, on seda võimalust kasutanud, et rekonstrueerida oma hoonet.

Üle poole maismaast katab mets, millest tulundusmetsi ehk metsamajandamise metsi on ligikaudu 70%. [20]

Metsandusele on püstitatud kaks üldeesmärki: säästlik metsandus ja metsade efektiivne majandamine. [20]

Suure osa moodustavad Natura 2000 erametsa toetused (Meede 2.7), mis sarnaselt Natura 2000 põllumajandus toetustele on määratud, et maaomanikud või antud juhul pigem metsaomanikud, saaksid looduskaitsealast tingitult kompensatsiooni. Nagu eelnevalt mainitud, siis suure osa Noarootsi vallast moodustab mets, seega erametsa omanikud üritavad oma metsa teha võimalikult tulusaks.

2.2. Leader programm

1991. aastal algatati üks Euroopa Komisjoni edukamaid ettevõtteid- Leader-programm, millel on käivitunud juba kolm etappi: Leader I, Leader II ja Leader+. 2006. a võeti Leader-lähenemine Eestis laiemalt kasutusele. Pääaegu 100%’liselt katavad maapiirkonna hetkel tegutsevat 26 kohalikku tegevusgruppi, kes siis õiendavad oma piirkonna Leader meetme projektitoetuste taotlustega, et viia ellu kohaliku arengu strateegiat. [20]

Toetuse eesmärgiks on Eesti maaelu arengukava (MAK) 2007-2013 alusel alusel Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD) lokaalset initsiatiivi, jõutades kohaliku koostöö kaudu elu maapiirkonnas, määrates kindlaks piirkonna vajadused ja viies need ellu ning kasutades piirkonna võimalusi. [20]

Kohaliku tegevusgrupi toetust võib taotleda mittetulundusühing, kelle eesmärgiks on kohaliku elu arendamine. Kohaliku tegevusgrupi liikmeteks on vähemalt kaks kohalikku omavalitsusüksust, äriühing või FIE ja mittetulundusühing või sihtasutus, kes tegutseb samal omavalitsusüksuse territooriumil. [20]

Kuigi programm on siiski suhteliselt uus, võrreldes teiste PRIA meetmetega, siis toetusi on sellegi poolest juba hulganisti saadud.

Leader-meetme raames antav projektitoetust (MAK meede 4) võidakse taotleda kohaliku tegevusgrupi strateegia tegevuse, koostööprojekti elluviimiseks. Erinevatele ühingutele antakse erineva määraga toetust, sellest on pikemalt juttu meetme taotluse juures. [20]

Noarootsi põhjal võib öelda, et Leader programm ja projektipõhised toetused on viimastel aastatel populaarseks saanud. Enamasti need ongi selleks, et muuta külaelu paremaks, täisväärtuslikumaks. Näiteks Noarootsi Tuletõrjeselts esitas Leader taotlusvooru Österby, Pürksi, Hosby ja Sutlepa valvekaamerate projekti. MTÜ Noarootsi Rahvaselts esitas projekti vajalike muusikainstrumentide hankimiseks Sutlepa Vabaajakeskusesse- keskuses toimuvad muusika tunnid, õpetatakse rahvamuusikat, on käidud esinemas, isegi Soomes. Veel on igasuguseid algatusi Noarootsis spordi, noortetöö ja muusika arendamiseks. Teistes valdades on erinevaid projekte, sõltuvalt vajadusest või initsiatiivist. [21]

Kindlasti on hea, et sellist võimalust osatakse ära kasutada, kuid tuleks mõelda ka suuremas ja pikemas perspektiivis.

Külaelu arendamine. Kogu Eesti külaelu iseloomustab hõreasustus. Riigi suurimas linnas Tallinnas elab 30% Eesti rahvastikust ja Eesti 4433 külas elab vaid 20% elanikest. Maapiirkonna madala asustustiheduse tõttu ei tasu teenused ära ja alalise elukeskkonnana on maapiirkond väheatraktiivne. Maaelanike arvu püsimise ja hoogustumise seisukohast on olulise tähtsusega elukvaliteedi parandamine (sh infrastruktuur, teenuste parem kättesaadavus). [20]

Mittetulundusühingute (MTÜ) tähtsus on viimastel aastatel suurenenud. Inimesi seovad kodukohaga ka rohkem ühised tegevused. Ühiskondlike ehitiste ja muude rajatiste kordategemise jätkamine on küla sotsiaalse taristu parandamise seisukohalt oluline. See suurendab elanikkonna koostööde võimalusi ja ühisürituste korraldamist, ligipääsu võimaldamist informatsioonile, küla välisilme parandamist ja üldise elukeskkonna kvaliteedi tõusmist. Elukeskkonna külgetõmmet suurendab kultuuripärandi väärtustamine ja ka kogukond saab selles oma panuse anda. [20]

Külaelu arendamise toetuse eesmärk on toetada maapiirkonna olustiku ja kultuuripärandi püsimist ning sotsiaalse taristu arendamist. Eelkõige on toetus mõeldud mittetulundussektorile, kuid toetust saavad ka ettevõtjad, kes edendavad objekte avalikuks kasutamiseks. [20]

Maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamise investeringutoetuse (MAK meede 3.1) üldine eesmärk on maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate vitaalsuse ja jätkusuutlikkuse suurendamine, kui mitmekesistatakse maapiirkonna ettevõtlust (eelkõige keskustest kaugemale jäävatel territooriumitel) ning aidata sellega luua uusi ja paremaid töökohti. [20]

Seega toetada tootmise mitmekesistamist muu maaettevõtlusega mis ei ole seotud põllumajandusega ja põhineb kohalikul ressursil, parandades maapiirkonna elukvaliteedi arendades mikroettevõtlust. Samas on see toetus suunatud ka ettevõtluse uuendamisele läbi nüüdisaegsete lahenduste kaupade ja teenuste pakkumiseks. [20]

See on toetus, mis muudab ettevõtluse maapiirkonnas jätkusuutlikumaks, toetades tänapäevaseid ja lausa uuemaid lahendusi või pigem, et mõeldaks moodsaid lahendusi välja.

Üks toetuse kasutamise viise on olnud läinud näiteks Roosta Seikluspargi arendamisse- inimeste füüsilise parendamine, pakkudes ka adrenaliini, pääsemaks argimuredest.

2.3. Saadud toetused

Järgnevalt näited PRIA'st saadud andmete põhjal saadud toetustest.

Tabel 9.

PRIA virtuaalkaardilt, toetussaajate arv ja makstud toetused Noarootsi vallas 2007-2014 aastal [22]

Maksmisaasta	Makstud toetused	Makstud summa, €
2007	45	152 611, 39
2008	45	335 261, 08
2009	57	465 228, 32
2010	57	564 857, 14
2011	72	971 041, 79
2012	76	905 932, 12
2013	88	938 144, 24
2014	56	292 451, 15
Kokku	496	4 625 527,23

Antud tabeli (Tabel 9) põhjal võib järeldada, et kõige suuremat toetust ühe toetuse saaja kohta saadi 2011. aastal (13 486,69 €) ja kõige vähem 2007. aastal (3 391,36 €), seda isegi võrreldes 2014. aastaga (5 222,34 €), mil taotluste voorud veel kestavad. Nagu eelnevalt mainitud, siis enim määrati ebasoodsate piirkondade ja ühtse pindala toetuseks abirahsid.

On näha, et abirahade summad kasvasid 2011. aastani, kuid siis hakkasid vähenema. Nüüd on tulekul uus rahastusperiood 2014-2020 ja 2014 on vaheaasta, kus siis kinnitatakse uus arengukava. Varsti saab näha, mis uuendusi see endaga kaasa toob.

Kui otsida PRIA kodulehelt toetuse saajate otsingumootorist [20], siis on kõik numbrid kordades väiksemad. Seda ilmselt seetõttu, et seal on väljatoodud nimeliselt organisatsioonide kaupa (Lisa 1), kuid veebikaardil [22] näitab kõiki, kellele Noarootsi vallas on toetused määratud ja/või makstud, ka ilma nimeta.

Paistab, et ka PRIA poolt saadetud andmetega tabel 10 põhineb PRIA koduleheküljel oleval otsingumootoril.

Tabel 10.

Poolloodusliku koosluse hooldamise toetuse ja Natura 2000 alal asuva erametsamaa toetuse maksmine Noarootsi vallas 2008-2013 [23]

Maksmise aasta	Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus		Natura 2000 alal asuva erametsamaa kohta antav toetus	
	Heaks-kiidetud taotluste arv	Makstud summa, €	Heaks-kiidetud taotluste arv	Makstud summa, €
2008	8	92 205,78	-	-
2009	7	102 425,62	7	2 750,22
2010	10	134 235,02	7	3 031,37
2011	10	143 309,16	23	12 500,29
2012	10	148 640,78	29	19 339,98
2013	9	149 015,08	29	18 738,27
Kokku	54	769 831,44	95	56 360,13

3. NOAROOTSI VÕIMALUSED

Järgnevalt on esitatud autori nägemus Noarootsi veel vähekasutatud ja võimalikust potentsiaalist, mis võib-olla pole veel nii teadvustatud.

Pilliroog- kuna tegemist on mereäärse piirkonnaga, siis pilliroogu ikka jagub, eriti järvedel ja lahe piirkonnas. Hetkel kasutakse seda nt katuste tegemisel, kuid nt selle ülejääke saab tarvitada kütuseks - pelletid, brikett. Nagu „Roostike strateegiast“ [24] selgub, siis Noarootsi on väga potentsiaalne roostike kasutamise ala, kuigi arvesse tuleb võtta ka kaitsealasid ja seal tegutsemist. Seega see võib olla reaalne kasumi teenimiskoht.

Linnuvaatlus- Silma looduskaitseala ja eriti Sutlepa meri on pesitsus ja peatuspaigaks paljudele lindudele. Põõsaspea neemel toimub palju linnuvaatlusi. Suurepärane oleks seda rohkem reklaamida maailma linnuvaatlejatele, loomulikult linde ja loodust kahjustamata. Kuigi Matsalu looduskaitseala ei ole väga kaugel ja nõ linnuturism Lääne-Euroopast võib näidata vaibumist, siis õige reklaamiga sihtgrupile võiks meelitada inimesi, nagu näiteks linnuloendus jne kampaaniad, sest Eesti linnuvaatlejad käivad juba Põõsaspeaneemel. Selle saab siduda kas kohalike ettevõtetega – söök, majutus või ka konverentsi keskuse rentimine, kui on suuremalt ettevõetud, aga samas jälle mitte liiga suurelt, et ei hakkaks kahjustama loodust.

Kadakas- nagu mujal Läänemaal, on ka Noarootsis palju kadakaid. Juba on ka selle põhjal äri tehtud- Noarootsi Noavabrik [25] on ettevõtte, mis toodab köögitarbeid ja suveniire. Hea reklaam vallale, nime kaudu, mida inimesed saavad suveniiriks osta.

Vana küla elu (mingil määral nagu Vabaõhumuuseumis) – Sutlepa Vabaajakeskuses (VAK) juba on pärimusmuusika teema (kandle õpetamine ja mängimine, tulevikus lisandub ka torupill) ja ise vaipade valmistamine ning viltimine jne. Järeltulevatel põlvedel on kindlasti põnev teada, et milliste kommetega tegeleti. VAK'is Danguole Tammberg (VAK'i juhataja) korraldab nt vastlapäevi, lihavõtteid, jaanipäeva jne, koos kommetega ja kevadel on talgud. Seda võiks isegi edasi laiendada, nii, et terve valla omad tuleks ikka kokku ja kindlasti on veel oma küla kombed või vähemalt Läänemaa kombed. LEADER rahasid veel või isegi sotsiaalne ettevõtlus võiks olla kõige selle

aluseks ja edasiviivaks jõuks. Juba mingil määral see toimib ka. Ega see vist raha just väga palju sisse ei too, aga vähemalt saadakse aimu millega tegeleti ja see ei hääbu. Lyckholmi muuseumis-Saare mõisas on vanaaegsed tööriistad, käsitöövahendid [26]. Mõlemat oleks ka miskit moodi ühendada vajadusel või võimalusel ühendada.

Tuulikud- nii uued kui ka vanad (tuulikute piirkond vanasti). Tutvustada mõlema võimalusi, ajalugu. Vaatamisväärsus, mis tooks inimesi juurde. Noarootsi Tuuleenergia MTÜ võiks ka selle peale mõelda või siis pigem keegi hakkaja taotleda selle jaoks raha. Sutlepas asuv taasehitatud pukktuulik aastast 2003 on Tallinna Tehnikakõrgkooli ehitusüliõpilaste poolt tehtud ning üks endistest vallavanematest on öelnud, et võiks veel tuulikud taastada, et rikastada maastikke. [27] See oleks ka veel üks turistide meelitamise koht, kus veel oleks nii palju taastatud tuulikuid. Samas oleks see ka omamoodi projekti mõte, et ehitusteaduskonna üliõpilased saaksid teha praktikat või isegi siduda see mõne teise erialaga. Toetus rahasid siis taaskord kas LEADER'ist või isegi eelpoolmainitud MTÜ'st.

Puisniidud- kaduv nähtus. Kas oleks võimalik teha äri sellega või siis see niisama turistidele näitamiseks. „Puisniitudelt saadi püsivalt heina, tarbe- ja küttepuid, ravimtaimi, pähkleid, seeni ja muid igapäevaseks eluks tarvilikku midagi vastu andmata.“ [28] Vihtasid saaks sealt teha, kui kasvavad kased, nende järele on pidevalt nõudlus. Tavapärane lahendus- mägiseid peale. Samas enamasti aastas kaks korda on talgud, puhastamiseks, kui tuua turiste selleks, eksootika justkui neile, maksavad paketi eest. Mujal maailmas on see ju tavapärane, et minnakse kuhugi vabatahtlikuks ja siis ise maksad ööbimise, toidu ja tegevust eest.

Sügisene metsas käik- marjade, seente, taimede õpetus, metsas orienteerumine Silma Looduskeskuses, mis asub kõrval vallas, on looduskool juba olemas, kus tehakse loodus- ja keskkonnahariduseteemalisi õppepäevasid ja laagreid [29]. Võimalik ka sealt õppust võtta. Täiskasvanutele ka, kindlasti tänapäeval linnastunud inimestel oleks huvitav teada saada, et mida oleks võimalik metsas söögiks tarvitada. Väikesed koolituspaketid, nagu Looduse Omnibuss [30], kes korraldab loodusretki ja ka annab neist teada.

Kalamehe elu- vana rannakalurite piirkond, teha see nõ nähtavaks ka teistele, selleks need LEADER ja muud kalaelu toetavad projektid ongi. Jällegi turistidele midagi ja võib-olla ka oma elanikele, meelde tuletuseks.

Koxti (Alari Landes) ja tema vanade puit-asjade korrastamine- kohalik noor, kes on hakanud tegelema puitrestaureerimisega. Käis oma teadmisi täiendamas ja annet arendamas Haapsalu

Kutsekeskkoolis, kus õpetatakse väga erinevaid erialasid. Tema on hea näide, et ka noored huvituvad taolistest asjadest ja sellega on võimalik äri teha. Mõned näited ka tema tööst lisas 4 ja 5.

Ökoturism- lisas 2 ja 3 on näha, et siseturiste on päris palju, välisturiste on vähe, nagu enamustes valdades. Kuna eelnevalt on juba räägitud erinevates kaitse all olevatest objektidest ja turistidest, siis hea võimalus oleks eraldi luua ka majutus, teenused ja muu, reklaamimaks ja rõhumaks kui loodusõbralik siin siis ikka on. Lisaks saavad ka teised ettevõtted siduda oma tegevuse sellega- nagu juba on olnud joogalaager, saab ka menüüsse tuua kas taimetoite (või muud sellist) või pakkuda mingeid võimalusi selleks.

Juba varem sai mainitud, et kui on oma lugu ja midagi millega teistest eristuda ning loomulikult ka kvaliteete, siis võib mõistetavalt ka kõrgemat hinda küsida ning nii kasumit teenida.

Lisaks on võimalus liituda üle-eestiliste liikumistega, mis propageerivad maale elama minemist, kogukonna arendamist ja sotsiaalset ettevõtlust.

2012. aastal alguse saanud kodanikualgatus kampaania „Maale elama“ eesmärgiks on suurendada informeeritust maal elamise suhtes, muuta positiivsemaks ühiskonna hoiakuid ning selle vahendusel aidata kaasa linnast maale elama asumist. Samas tõsta maakogukondade avatust vastsete asukate suhtes, et kogukond nad julgelt vastu võtaks ja omaavalitsuse sooviks oleks inimesi juurde saada. Lisaks soovivad nad veel tugevdada kogukondade suutlikkust esitleda ja turustada end väärt elukeskkonnana ning muuta elukohavahetust linnast maale lihtsamaks ja teadlikumaks. [31]

Esialgu oli see algatus pigem Lõuna-Eesti põhine, kuid nüüd on laienenud ka üle riigi ning korra aastas on ka mess, kus saab huvitavat ja vajalikku infot- elu- ja töökohad ja ettevõtluse võimaluste kohta.

Selle ettevõtmisega on seotud ka Sotsiaalse Ettevõtluse Inkubaator ehk SEIKU, mille eesmärk on aidata käima panna sotsiaalne ettevõtte [32]. Sotsiaalse ettevõtte eesmärgiks on ühiskonnas konkreetse probleemi lahendamine, mis läbi oma ettevõtmise, mõne oma teenuse või toote müügiga siis teenib raha. See on justkui sotsiaalabi see pool, kus antakse inimesele õng, et ta toidaks end ise, mitte siis ei toideta teda, kasvatades abitustunnet. Ettevõttes teenitud tulu investeeritakse ühiskonda tagasi. [33]

Sotsiaalse ettevõtluse näol on tegemist ettevõtluse, kodaniku aktivismi ja heategevuse kooslusega. See ühendab nende valdkondade parimad omadused ja püüab võimalikud nõrkused kõrvaldada. Aina populaarsemaks on muutumas sotsiaalne ettevõtlus just kolmandas sektoris, kus

heategevusorganisatsioonid ja projekti rahadest sõltuvad organisatsioonid saavad raha teistmoodi kasutada. Loodud on ka Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik (SEV). [34]

Need on võimalused, mis kutsuvad asjast huvitatud inimesi maale ja ise tegema ehk siis olema jätkusuutlikud.

Kõige selle põhjal võib öelda, et Noarootsi valla looduskasutus on jätkusuutlik, kuid looduslikud võimalused on pigem alakasutatud. Majanduslikult saab vald jätkusuutlikumaks turismi arendades, mida rohkem inimesi, seda rohkem teenuseid kasutatakse. Sotsiaalses plaanis jääb vald ilmselt suvitus- ja kaugtöö piirkonnaks ja sellisena on ta jätkusuutlik (elukeskkond püsib stabiilne), seega tuleb jätkata enda reklaamimist, et inimesed tahaksid sellises rahulikus kohas elada ja põlvkonnad püsiks ning areneksid ja oleksid avatud, uutele väljakutsetele ja inimestele.

KOKKUVÕTE

Jätkusuutlikkus on mitmeti mõistetav teema ja sellel on erinevad harud. Peamine mõte on see, et tegeletakse säästva arenguga kogukonna hüvanguks tulevikku silmas pidades.

Eesti maapiirkonnad on erinevad, aga siiski rühmitatavad. Enamus valdadest ei ole jätkusuutlikud või vähemalt ei vasta need EMÜ tüpoloogias väljatoodud standarditele. Arengu toimumiseks on tähtsateks teguriteks maarahvastiku vanuseline koosseis ja haridus, kui atraktiivne on elukeskkond ning, kas on konkurentsivõimelisi töökohti ja milline on osutatavate teenuste süsteem. Ühe tüpoloogia järgi langeb Noarootis vald 4. klastrisse, kus on tüüpilised Eestimaa väikevallad – vähese ja vananeva rahvastikuga ning väikese ettevõtlusega, kuid maaelu arengu indikaatorite järgi paigutub Noarootsi esimesse klastrisse, just oma asukoha ja heaoluindeksi tõttu. Ehk siis see, et inimesed käivad väljaspool valda tööl, teenivad head palka, töötuse arv on väike ja vallal puudub võlakoores, tõstavad Noarootsi paremate valdade hulka.

Noarootsi vald asub Loode-Eestis, Noarootsi poolsaarel, 296 km² territooriumil. Elanikke on ligikaudu kolm inimest km² kohta ning hetkel on see jätkuvas kahanemistendentsis.

Maavaradest leidub Noarootsis liiva, kruusa, turvast, lubjakivi ning kohati ka muda. Peamiselt on tegemist reservvaru või siis planeeritava varuga ehk reaalselt ei saa neid hetkel küll kasutada, kuid majanduslik väärtus neil siiski on.

Enamus valla maast on katastris registreeritud: millest 20% moodustab põllumajandusmaa (haritav ja looduslik rohumaa) ja 52,0% metsamaa. Põllumajandus maa pole väga väärtuslik ja vähem kui pool metsamaast kuulub eraomanikele, kes saavad PRIA 'lt Natura 2000 erametsatoetust.

Valla ühisveevarustus põhineb neljal suurkaevul ja koostatud on riiklikud veemajanduskavad, et saavutada keskkonnanäesmärgid kaitsmaks pinna- ja põhjavett.

Elektri varustamine vallas põhineb ühel alajaamal, lisaks kõrval valdade kolm tugijaama. Noarootsis on ka Baltimaade suurim tuulepark, mis on ühendatud ühisvõrku ja mille aastane toodang peaks katma 43 000 keskmise tarbimisega pere aastase tarbimise, mis on valla seisukohalt

rohkem kui küllalt. Noarootsi Tuuleenergia MTÜ sõlmis Eesti Energiaga annetuslepingu ja vallaelanikud saavad nüüd endale tuuleenergia tootmisest laekuvast rahast toetusi taotleda.

Keskkonnalube pole eriti palju välja antud, kuna Noarootsi vald on väike ja seal tegutsevaid ettevõtteid ning ressursse on vähe. Seetõttu puuduvad ka prügilad ja korraldatud jäätmevedu, kuid on olemas jäätmekeskus ning kevadised ohtlike jäätmete ringiga. Valla territooriumil asub osaliselt neli kaitseala. Riikliku kaitse all on ligi 35% valla territooriumist.

Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA) loodi 2000. a ja selle peamiseks ülesanneteks on põllumajanduse ja maaelu areng ning andmete kogumine ja analüüs. Noarootsi vallas on PRIA toetusi määratud 2007. aastast ja kõige enam makstud toetuseks on ebasoodsate pindalade toetust, ühtne pindala toetus ja Natura 2000 erametsa toetus, loomulikult on lisaks veel teisigi toetusi, kuid see juba näitab, et kuna tegemist on põllumajanduslikult mitte viljaka maaga ja ka erametsaomanikud vajavad toetust, siis majanduslikult jätkusuutlikkus tuleb vaid läbi abirahade. Lisaks on PRIA'1 Leader projekt, et MTÜ'd saaksid külaelu arendada.

Juba esimeses peatükis oli juttu Noarootsi võimalustest, millest osade potentsiaali pole veel täies mahus kasutatud. Samuti suureks abiks oleks nõ inimeste meelitamiseks projektist „Maale elama“, kus oma eelistega reklaamitakse ennast ning tekib ka parem läbisaamine kogukonnaga. Lisaks veel sotsiaalne ettevõtlus, kus on ühendatud ettevõtlus, kodanike aktivism ja heategevus ning teenitud tulu läheb ühiskonda tagasi.

Noarootsi vald on jätkusuutlik looduskasutuses kui ka sotsiaalses mõttes, olles stabiilne, kuid majanduslikult saab veel areneda, eriti turismi suunas.

SUMMARY

The sustainability of Noarootsi's rural life development and utilization of natural resources.

Subject selection was based on the author's involvement in the region and the interest in the topic, as well as its actuality.

This paper provides an overview of the use of natural resources and also economy to some extent, pointedly highlighted statistics and issues related to the environment. All the social and cultural characteristics, which also reflects the sustainability are not analyzed - it would not be practical due lack of data and small municipality.

Sustainability is an ambiguous theme and it has different branches. The main idea is that to achieve sustainable development for the benefit of the community for the future.

Estonia's rural areas are different, most municipalities are not sustainable, or at least they do not meet the standards outlined in the EMÜ typology. For there would be a development in rural communities, the important factors are in age composition and education, as well as an attractive living environment and whether there are competitive jobs and what kind of services system there are. According to EMÜ typology Noarootsi parish falls in the 4th cluster, which is typical for Estonian small municipalities - low and aging population and small business, but according to the rural development indicators, Noarootsi is positioned in the first cluster, just because of its location and the well-being index. Perhaps it is that people go outside the parish to work, earn a good wage, unemployment is low and the parish has no indebtedness that increases Noarootsi to the number of better parishes.

Noarootsi municipality is located in north-west Estonia, in peninsula of Noarootsi and it has territory of 296 km². Inhabitants of ~ 3 people per km² are currently continuing downwards.

Noarootsi mineral resources include sand, gravel, peat, limestone, and in places even mud. Mainly it comes from the reserve margins, or planning margins, realistically it cannot be used at the moment though, but they still have economic value.

Most of the land is cadastral registered, of which 20% is agricultural land (arable and grazing), and 52.0% of it is forest land. Agricultural land is not very valuable and less than half of the forest land belongs to private owners who can get PRIA's support for Natura 2000 private forest.

Municipality public water supply is based on four wells and national water management plans have been drawn up in order to achieve the environmental objectives for surface and groundwater protection.

Electricity supply is based on one substation, in addition to three adjacent base stations in nearby parishes. Noarootsi has the largest wind farm in the Baltic states, that is connected to core network, and which annual output is expected to cover annual consumption of 43,000 family's average consumption, which is more than enough, from parish point of view. Noarootsi Windpower NPO (Noarootsi Tuuleenergia MTÜ) and Eesti Energia signed a donation agreement and the residents can now apply for grants from the incoming funds of wind energy production.

There are not many environmental permits issued in Noarootsi parish, because it is small and there are few companies operating in the resources. Therefore, there are no landfills or organized waste transport, but there is a waste center and in spring hazardous waste round around the municipality. Through the municipality are located four reserves. Under the state protection has almost 35% of the parish territory.

Agricultural Registers and Information Board (PRIA) has assigned subsidy to Noarootsi parish since 2007 and the most paid subsidy is on the disadvantaged areas, subsidy for the unitary area payment and the Natura 2000 private forest subsidy, it already shows of agriculturally non-productive land, as well as private forest owners are in need of assistance and the financial sustainability comes through subsidies. In addition PRIA has the Leader project so that NGO's could promote village life.

Already in the first chapter there was written of the Noarootsi opportunities, some of which potential is not yet fully utilized. Also, it would be a great help to attract people with the project "Maale elama", which advertises itself and its benefits, there is also conducted how to obtain a better community. In addition social entrepreneurship, in which is connected business, citizen activism, and charity, and the earned income goes back into society.

Noarootsi municipality is sustainable in use of natural and in social terms, being stable, but can still thrive economically, especially towards the tourism.

VIIDATUD ALLIKAD

- [1] United Nations- Gro Harlem Brundtland, „UN Documents,“ 20. märts, 1987. [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>. [Kasutatud 7. veebruar, 2014].
- [2] „Jätkusuutlik areng,“ Vikipeedia, 2. veebruar, 2014. [Võrgumaterjal]. Available: http://et.wikipedia.org/wiki/J%C3%A4tkusuutlik_areng.
- [3] „Säästva arengu sõnaseletusi,“ Säästva Eesti Instituut, 2000. [Võrgumaterjal]. Available: http://www.seit.ee/sass/?ID=1&L_ID=632. [Kasutatud 7. veebruar, 2014].
- [4] „Säästva arengu sõnaseletusi,“ Säästva Eesti Instituut, 2000. [Võrgumaterjal]. Available: http://www.seit.ee/sass/?word=j%C3%A4tkusuutlikkus&ID=1&showing=2&search_word=Otsi&keel=ee&type=hagus. [Kasutatud 7. veebruar, 2014].
- [5] Eesti Maaülikooli Majandus- ja Sotsiaalinstituut, „Maaelu arengu aruanne,“ AS Ecoprint, Tartu, 2011.
- [6] „Omavalitsusüksuste võrdlus,“ Statistikaamet, [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.stat.ee/ppe-55669>. [Kasutatud 2. veebruar, 2014].
- [7] „Noarootsi valla Arengukava 2013-2020,“ [Võrgumaterjal]. Available: <https://noarootsi.kovtp.ee/et/valla-arengukava>. [Kasutatud 3. jaanuar, 2014].
- [8] „Maardlad,“ Maa-Amet Kaardiserver, [Võrgumaterjal]. Available: http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis?app_id=UU213&user_id=at&bbox=452593.782442748,6534073,499757.217557252,6576103&LANG=1. [Kasutatud 10. veebruar, 2014].
- [9] M. Meister, Valla andmed. [Intervjuu]. 14. veebruar, 2014.
- [10] „Hajaasustuse veeprogramm,“ EAS, [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.eas.ee/et/avalikule-ja-mittetulundussektorile/avalike-teenuste-arendamine/hajaasustuse-veeprogramm/ueldjutt>. [Kasutatud 15. aprill, 2014].
- [11] „Veeprogramm Noarootsi vallas,“ [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.noavv.ee/veeprogramm.html>. [Kasutatud 15. aprill, 2014].

- [12] „Taastuvenergia,“ Eesti Energia, [Võrgumaterjal]. Available: <https://www.energia.ee/taastuvenergia>. [Kasutatud 30. aprill, 2014].
- [13] „Tuuleenergia,“ [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.tuuleenergia.ee/?s=noarootsi&lang=et>. [Kasutatud 30. aprill, 2014].
- [14] „Keskkonnaload,“ Eesti portaali, [Võrgumaterjal]. Available: https://www.eesti.ee/est/teemad/ettevotja/keskkonnakaitse_1/keskkonnaload_1. [Kasutatud 14. märts, 2014].
- [15] Keskkonnaamet, Kaitse all olev ala ja liigid Noarootsi vallas. [Intervjuu]. 4.-11. märts 2014.
- [16] „KOV-ide kaitsatavate alade statistika,“ EELIS- Keskkonnainfo, [Võrgumaterjal]. Available: <http://loodus.keskkonnainfo.ee/WebEelis/GetFile.aspx?fail=1492456689>. [Kasutatud 12. veebruar, 2014].
- [17] „TNVO-analüüs ehk SWOT,“ Wikipedia. [Võrgumaterjal]. [Kasutatud 13. aprill, 2014].
- [18] „PRIA,“ [Võrgumaterjal]. Available: www.pria.ee. [Kasutatud 2. veebruar, 2014].
- [19] „Läänemaa keskkonna arengukava,“ [Võrgumaterjal]. Available: https://laane.maavalitsus.ee/documents/910506/1122792/Laanemaa_keskkonna_arengukava_lisa_20060707.pdf. [Kasutatud 2. veebruar, 2014].
- [20] „PRIA Toetused,“ [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.pria.ee/et/toetused/nimekiri/1>. [Kasutatud 2. veebruar, 2014].
- [21] „Leader'i projektid,“ [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.kklm.ee/1527>. [Kasutatud 15. märts, 2014].
- [22] „PRIA virtuaalkaart,“ [Võrgumaterjal]. [Kasutatud 1. aprill, 2014].
- [23] PRIA, Kaitsealalt saadavad PRIA toetused Noarootsi vallas aastatel 2008-2013. [Intervjuu]. 4.-12. märts, 2014.
- [24] Tallinna Tehnikaülikool, Riiklik Looduskaitsekeskus, „Roostike strateegia Väinamere piirkonnas 2008-2018,“ TTÜ Kirjastus, Tallinn, 2008.
- [25] „Noarootsi Noavabrik,“ [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.noavabrik.ee/index.html>. [Kasutatud 16. aprill, 2014].

- [26] „Lyckholmi muuseum,“ Saare mõis, [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.saaremois.ee/muuseum/>. [Kasutatud 15. aprill, 2014].
- [27] „Sutlepa pukktuulik,“ [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.le.ee/vana/?a=uudised&b=2395>. [Kasutatud 1. mai, 2014].
- [28] „Puisniidud,“ [Võrgumaterjal]. Available: http://www.pky.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=70. [Kasutatud 29 aprill 2014].
- [29] „Silma õpikoda,“ [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.silmalk.ee/kool/>. [Kasutatud 13. aprill, 2014].
- [30] „Loodusmatkad ja muu taoline,“ Looduse Omnibuss, [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.looduseomnibuss.ee/node/1111>. [Kasutatud 30. aprill, 2014].
- [31] „Maale elama,“ [Võrgumaterjal]. Available: www.maale-elama.ee. [Kasutatud 14. aprill, 2014].
- [32] „Sotsiaalse Ettevõtluse Inkubaator,“ [Võrgumaterjal]. Available: <http://seiku.ee/>. [Kasutatud 25. aprill, 2014].
- [33] „Sotsiaalne Ettevõtlus,“ Wikipedia, [Võrgumaterjal]. Available: http://et.wikipedia.org/wiki/Sotsiaalne_ettev%C3%B5tlus. [Kasutatud 25. aprill, 2014].
- [34] „Sotsiaalne Ettevõtlus,“ Müürileht, [Võrgumaterjal]. Available: <http://www.muurileht.ee/ponevaim-karjaarivalik-eestis/>. [Kasutatud 25. aprill, 2014].
- [35] A. Landes, „Restaureeritud puitmööbel,“ [Võrgumaterjal]. Available: https://www.facebook.com/alari.landes/photos_albums. [Kasutatud 1. mai, 2014].

Lisa 1. PRIA toetuste tabelid [18]

2008 a. saadud PRIA toetused Noarootsi vallas

Saaja nimi ▼	Aadress	Otsetoetuse summa	Muu EAGF summa	EAFRD summa	MAK toetused 2004- 2006	Riiklikud toetused	Euroopa kalandus-fond	Kalanduse turu-korraldusfond	Kogusumma
NOAROOTSI GÜMNAASIUM	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		131,62			206,17			337,79
NOAROOTSI KOOL	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		209,12			330,15			539,27
NOAROOTSI LASTEAD	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		56,18			88,20			144,38
OSAÜHING KASKATER	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91217	17 668,66		33 153,55	26 612,25	7 571,49			85 005,94
OSAÜHING TEINE FARM	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91231	9 595,43		4 938,42		4 123,14			18 656,99
SIHTASUTUS OSMUSSAARE FOND	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91217			373,24					373,24

2009 a. saadud PRIA toetused Noarootsi vallas

Saaja nimi ▼	Aadress	Otsetoetuse summa	Muu EAGF summa	EAFRD summa	MAK toetused 2004- 2006	Riiklikud toetused	Euroopa kalandus-fond	Kalanduse turu-korraldusfond	Kogusumma
NOAROOTSI GÜMNAASIUM	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		175,09			263,77			438,86
NOAROOTSI KOOL	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		158,98			239,34			398,32
NOAROOTSI LASTEAD	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		122,28			191,98			314,26
OSAÜHING KASKATER	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91217	22 008,42		20 580,33	-810,87	4 938,27			46 716,15
OSAÜHING TEINE FARM	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91231	11 581,18		4 855,45		4 195,11			20 631,74
OÜ SEIKLUSRADA	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91202			52 333,54					52 333,54
SIHTASUTUS OSMUSSAARE FOND	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91217			186,62					186,62
ÖSTERBY OÜ	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201			7 336,93					7 336,93

2010 a. saadud PRIA toetused Noarootsi vallas

Saaja nimi ▼	Aadress	Otsetoetuse summa	Muu EAGF summa	EAFRD summa	MAK toetused 2004-2006	Riiklikud toetused	Euroopa kalandus-fond	Kalanduse turu-korraldusfond	Kogusumma
MITTETULUNDUSÜHING NOAROOTSI KAUNISTAMISE SELTS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201			60 000,00					60 000,00
NOAROOTSI GÜMNAASIUM	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		163,11			192,44			355,56
NOAROOTSI KARDI- JA AUTOSPORDISELTS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201			1 405,12					1 405,12
NOAROOTSI KOOL	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		527,55			438,11			965,66
NOAROOTSI VALLAVALITSUS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201			14 366,10					14 366,10
OSAÜHING KASKATER	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91217	19 395,85		40 142,41	-10 953,39	6 774,90			55 359,77
OSAÜHING TEINE FARM	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91231	13 713,39		4 840,21		3 139,27			21 692,86
RIGULDI JAHI- JA KALAMEESTE SELTS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91001	247,09							247,09

2011 a. saadud PRIA toetused Noarootsi vallas

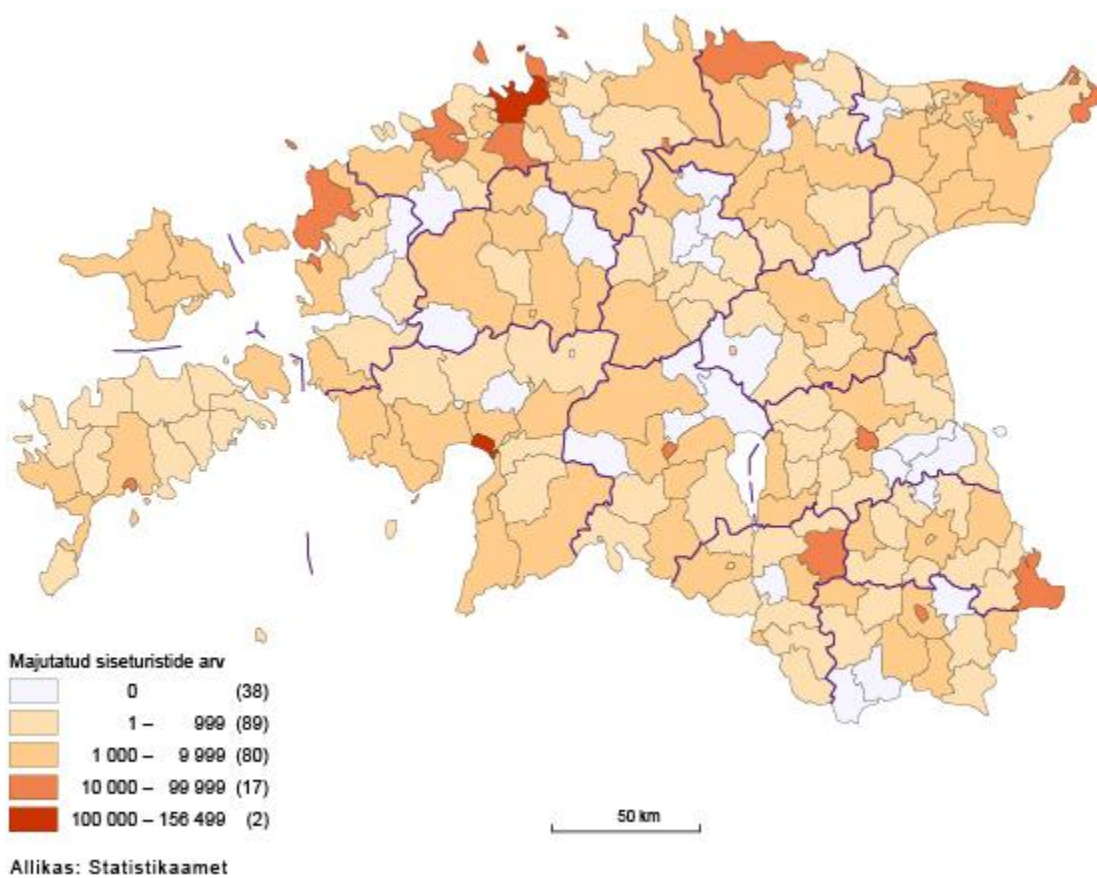
Saaja nimi ▼	Aadress	Otsetoetuse summa	Muu EAGF summa	EAFRD summa	MAK toetused 2004-2006	Riiklikud toetused	Euroopa kalandus-fond	Kalanduse turu-korraldusfond	Kogusumma
DIRHAMI KALURITE KODA	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91214						99 623,19		99 623,19
NOAROOTSI GÜMNAASIUM	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		155,86			203,70			359,56
NOAROOTSI KARDI- JA AUTOSPORDISELTS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201			932,55					932,55
NOAROOTSI KOOL	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		618,28			529,38			1 147,66
NOAROOTSI KOOLITUSKESKUS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201			7 779,02					7 779,02
NOAROOTSI VALLAVALITSUS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201						90 096,03		90 096,03
OSAÜHING HARDINGER	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91203					171,00			171,00
OSAÜHING HOSBY	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91215			1 211,21					1 211,21
OSAÜHING KASKATER	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91217	14 431,52		25 833,56		5 208,90			45 473,98
OSAÜHING TEINE FARM	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91231	15 618,31		4 826,50		3 151,68			23 596,49
RIGULDI JAHI- JA KALAMEESTE SELTS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91001	282,34							282,34

2012 a. saadud PRIA toetused Noarootsi vallas

Saaja nimi ▼	Aadress	Otsetoetuse summa	Muu EAGF summa	EAFRD summa	MAK toetused 2004- 2006	Riiklikud toetused	Euroopa kalandus-fond	Kalanduse turu-korraldusfond	Kogusumma
AKTSIASELTS SWEDEST MOTEL GROUP	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91202			6 228,00					6 228,00
DIRHAMI KALURITE KODA	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91214						14 102,50		14 102,50
DIRHAMI KÜLASELTS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91214			6 102,92					6 102,92
LÄÄNEMAA PUIDUKAUBANDUSE OSAÜHING	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91202			1 190,48					1 190,48
MITTETULUNDUSÜHING TERVEM NOAROOTSI	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201			3 724,25					3 724,25
MTÜ NOAROOTSI RAHVASELTS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201			14 678,88					14 678,88
NOAROOTSI GÜMNAASIUM	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		159,28			221,52			380,80
NOAROOTSI KOOL	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201		550,40			519,63			1 070,03
NOAROOTSI TULETÖRJESELTS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201			78 384,96					78 384,96
NOAROOTSI VALLAVALITSUS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91201						86 810,55		86 810,55
OSAÜHING HARDINGER	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91203	122,99							122,99
OSAÜHING HOSBY	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91215			1 451,37					1 451,37
OSAÜHING KASKATER	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91217	15 990,78		24 886,89					40 877,67
OSAÜHING PÕÖSASPEA PUHKEMAJA	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91220			23 217,37					23 217,37
OSAÜHING TEINE FARM	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91231	17 617,83		4 834,75		3 005,34			25 457,92
OTSAPOISID OÜ	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91231						2 939,41		2 939,41
OÜ PÖLLUPOISS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91231	21 615,30		54 495,23		3 656,68			79 767,21
RIGULDI JAH- JA KALAMEESTE SELTS	LÄÄNEMAA, NOAROOTSI VALD, 91001	527,47		144,75					672,22

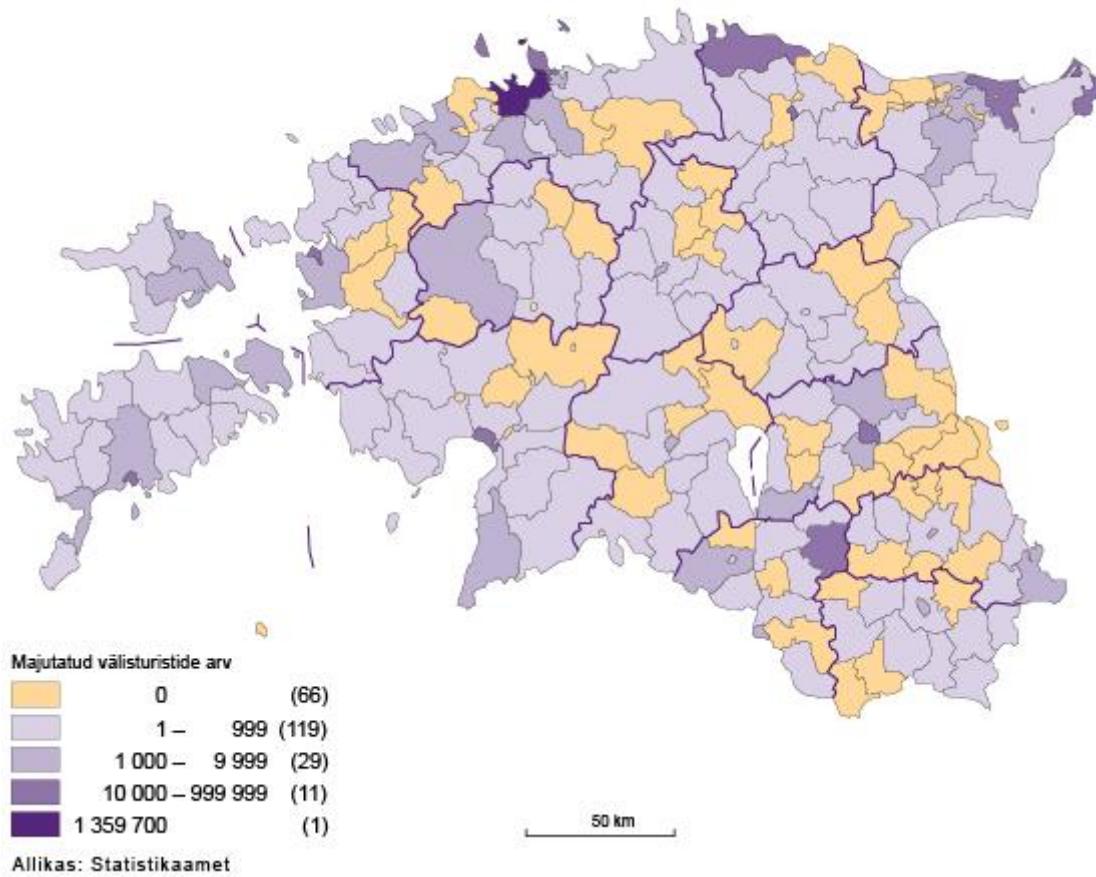
Lisa 2. Turismi kaart - siseturistid [6]

Majutusettevõtetes majutatud siseturistid, 2012

Lisa 3. Turismi kaart - välisturistid [6]

Majutuseettevõtetes majutatud välisturistid, 2012

Lisa 4. Alari restaureeritud tammekirst 1734. aastast [35]

Lisa 5. Alari tehtud taburet (kask, kirss, tamm) [35]

